

225308

*hong k
2549. i*

AZ 1848—49-IKI

VÖRÖS-SAPKÁS 9-IK HONVÉDZÁSZLÓALJ

TÖRTÉNETE.

MEGIRTA:

HOFFMANN ARNOLD

TH. TANÁR.

Ára: 1 korona.

KASSA

NYOMATOTT VITÉZ A. UT. KÖNYV-, KŐ- ÉS MŰNYOMDÁJÁBAN.
1906.-1312.

225 308

AZ 1848—49-IKI
VÖRÖS-SAPKÁS 9-IK HONVÉDZÁSZLÓALJ

TÖRTÉNETE.

MEGIRTA:

HOFFMANN ARNOLD

TH. TANÁR.

Ára: 1 korona.

KASSA

NYOMATOTT VITÉZ A. UT. KÖNYV-, KŐ- ÉS MŰNYOMDÁJÁBAN.
1906.-1312.

2549 i

225308

KÖNYVTÁRA
1937. 41. sz.

ELŐSZÓ.

Ünnepünk van ma, a vörös-sapkások emlékének szánt ünnep az. Mivel már régen tartozánk Nekik, emléköknek kőbe faragott, ércbe vésett megörökítését nyújtjuk a mai napon unokáinknak, hogy kiket névtelen hősök gyanánt tiszteltek mostanáig, azoknak eszményképét századokra szóló alakzatban lássák meg ma, lássák meg azontúl. A hála és kegyelet szövetkezett a művészet ihlettjeivel, hogy álmoképeink honából ébredjen valóra az, kit hősnek minősített 1848—49 története, ki tiszteletet parancsolt elleneinek, ki áhitatteljes csodálatot igényelhet mitőlünk, kik vérei vagyunk.

A kegyelet filléreiből épült fel a ma szabaddá lett szobor. Rákóczi vitéze regél neki a multak dicsőségeiről. Rabbá tették a magyart mindannyiszor, míg magyar volt, — lesz-e még szükségünk arra, hogy Ő is sűgja felénk hőstetteit? Attól tartok, hogy igen. Elégge magyarok még nem voltunk mostanáig, adná a Gondviselés! hogy elvégre azokká legyünk. S ha lankad nemzeti öntudatunk, ha feledésbe menne dicső multunk, — akkor állj Te is mögénk és juttasd elménkbe: mit műveltél Fehértemplomtól Peredig, — juttasd elménkbe azt is, hogy ezen hősi utad befutásának rugója, éltetője volt — a szabadság szeretete.

Erről beszél Neked Rákóczi embere, erről beszélj Te is nekiünk. Beszéded ugyan egy néma kő, egy hideg érc, de szájról-szájra, ajakról-ajakra adjuk tovább mi élő szóval azt, mit műveltél

A vörös-sapkások hőstetteinek ilyen hirdetője legyen az előttünk fekvő könyvecske is. Terjedelme kicsiny és nincs arányban az elmondandókkal. De ennek is megvan a maga oka. Mintha nem érték volna be az elért eredményekkel, mintha csak egészet akartak volna nyújtani, elnémultak a harc után. Pedig az is, mit egyik-másik is csak közülök feljegyzett, megérdemli, hogy aranyba mártott tollal megörökíttessék, hogy mohón keresett olvasmányát képezze annak, ki magyarnak született.

Két vörös-sapkásnak: almási Glevitzky Sándor és Sóhalmy György hadnagyoknak hátrahagyott irományait sikerült megszereznem. Az első volt a 9-ik honvédszászlóalj egyik segédtisztje, s mint ilyen, betekintheztünk hős csapatunk megalakulásának belső történetébe, — az ő feljegyzései nagy szolgálatomra voltak abban, hogy a zászlóalj első és Budavár ostroma-korabeli tisztikarát összeállíthattam, sajnos azonban, hogy ezektől eltekintve, a főbb hadműveletekre és a többi belső élet különböző fázisaira nem tért ki, sőt a további személyzeti változtatásokat sem hozza. Az utóbbinak feljegyzései napló alakjában történtek. Ezen közlemények szűkszavúak, de hitelesek és nincs nap, melyről ne emlékeznének meg, nincsen menet-stáció, melyről egyet-mást nem tudnának elmondani. De ezen hősiünk közlése sem teljes. A második váci csata napján elfogják és a megbízható elbeszélés fonalától megfosztatván, magamra maradtam.

De köszönet, hazafias, mélyen átérzett köszönet mindazoknak, kik ezen — habár nem teljes — feljegyzéseket a rendelkezésemre bocsátották. Köszönetet mondok e helyen özv. Glevitzky Sándorné úrnő önagyságának, boldogult férje 1848/49-re vonatkozó összeírásainak kegyes átengedéseért, — fogadja eléggé ki nem fejezhető köszönetemet a „Magyarország“ című napilap tek. szerkesztősege azon szívességeért, melylyel Sóhalmynak, lapjának 1897-ik évfolyamában Hentaller által ismerttetett és egész terjedelmében közölt naplóját kezeimhez juttatta, — köszönet végül a szobor alkotóinak, kik megkeresésemre nevezett napilapnál közbenjártak, mely szeretetreméltóságuk nélkül jelen emléklapjaim aligha láttak volna napvilágot.

Végezetül tudd meg Kedves Olvasó! hogy midőn e szerény terjedelmű emlékkönyvet megszerezted, új szobrot emeltél. A 9-ik honvédszászlóalj összeségének szánt szobor leleplezésének napján közrebocsátott jelen füzetem árából épül majd fel a sárospataki temetőben egy sírkő, mely Glevitzky Sándor, volt vörös-sapkás hadnagy és egykori tanítóképzői tanár nyugalóhelyét jelzi. Ehhez járulsz Te is filléreiddel.

Kelt Kassán, 1906. szeptember 9-én.

Hoffmann Arnold.

I.

A zászlóalj megalakulásától — Fehértemplom megszállásáig.

(1848. május 26. — augusztus 22-ig.)

Az 1832-ik évi december 16-ára egybe-^{Politikai előzmények.}hívott országgyűlés kiinduló pontja lett hazánk politikai megújulásának. Az osztrák kormány — háromszázéves hagyományához híven — szerfölött kényelmetlennek találta Magyarország alkotmányos szabadságát és az országgyűlés minden harmadik évben való összehívásának mellőzésével az udvari kancellária és a helytartó tanács útján intézte el az ország ügyét. De a népek szabadságának korszaka beköszöntött már. A Széchényi gróf által életbe léptetett reformpárt nem elégedett meg többé az ősi alkotmány egyszerű megvédésével, hanem az elavult intézményeknek modern átalakítására is törekedett és egymásután vették a fenti országgyűlés követői a vármegyék abbeli utasításait, hogy az ország érdekeit szabadelvű irányba terelve léptessék életbe minél előbb a külföldről importált eszméket. A korszerű reformjavaslatok tárgyalása ugyan már az alsó táblán is heves ellenzéssel találkozott, de még nagyobb nehézségekkel járt azoknak keresztülvitele a felső táblán és midőn végre megszavazták, I. Ferenc király azoknak javarészét elvetette.

V. Ferdinand trónraléptekor a rendek az évtizedek óta hangoztatott sérelmek orvoslását

ujra megsürgették és a reformpárt működése aggodalomba ejtette a bécsi köröket, melyek most valóságos irtó háborút indítottak a nemzeti mozgalom vezéreiből ellen. Wesselényi Miklós báró, Balogh János, Lovassy László, Kossuth Lajos lettek ezen megfélemlítő politika első áldozatai és négy évi börtön jutott Magyarországnak későbbi kormányzójának osztályrészül azon bátorságért, mellyel a kormány erőszakoskodásaival szembe szállt. De ezen megtorlások még inkább növelték az ellenzék ingerültségét és fokozták a vármegyék éberségét. A nemzeti életben mutatkozó processus természetes lefolyását ugyanis nem akaszhatta meg semmiféle felforgatás és csalafintaság, midőn pedig 1848. tavaszán a párizsi forradalom szele Magyarországot is érte, akkorra megért már minálunk is a talaj az új eszmék befogadására és a nemzetnek elemmentaris erővel megnyilatkozott közakarata szülte a márciusi törvényeket, melyek április 11-én nyerték el a királyi szentesítést. I. Ferenc királynak 15 évvel azelőtt még lehetségesé vált tagadó álláspontja most már nem érvényesülhetett.

A Metternich iskolájában felnevelkedett bécsi államférfiak elvesztették tehát eddig gyakorolt befolyásukat, mellyel Magyarország ügyeit saját kényök-kedvök szerint intézhették, de hogy a régi hatalmat legalább a pénz, hadügy és kereskedelem terén visszaszerezhessék, nem átalottak a reakció terére lépni és ezen céljaik elnyerésében szövetkeztek az országban lakó horvát, szerb, oláh, szász és tót nemzetiségekkel, kiket a magyar királyi minisztérium, mint az új törvények végrehajtója ellen felizgatva, nyílt lázadásra bírtak. A többnyire osztrák katonatisztek vezérlete alatt álló fanatizált tömegek megtámadták a magyar fajbeli lakosokat s a testvérharc vére áztatta hazánk rónáit, nap-nap melletti gyújtogatás rémülete szállotta meg a vegyes ajkúaktól lakott területek magyar polgárait és lángba borított községek messzire

látszó füstje sötétítette el az alig megszületett szabadság és testvériség eddigi kék egét.

A gyilkolással és rablással párosult tömeges ^{Egy nemzeti hadsereg szükségessége} rajtaütések megszorodásával elérkezett immár annak szükségszerűsége, hogy a magyar kormány egyrészt saját tekintélyének megőrzése céljából, másrészt pedig a létökben veszélyeztetett magyarok alattvalók érdekében is megfelelő számú közbiztonsági csapatokkal rendelkezék, mely szükséglet még azért is vált olyanira érezhetővé, mert a különben is csekély számú magyar hadak javarészt Olaszországban állomásoztak, az országban levő idegen csapatokra pedig nem igen számíthatott a magyar kormány.

Az akkori osztrák hadsereg sorgyalogsága 58 ezredből állott, melyek közül 15-öt, u. m. a 2-ik, 19-ik, 31-ik, 32-ik, 33-ik, 34-ik, 39-ik, 48-ik, 51-ik, 52-ik, 53-ik, 60-ik, 61-ik és 62-ik számúakat Magyarországból és társországaiból ujoncozták. A katonai határőrvidék szolgáltatott 17 határőr-gegyalozredet, továbbá 1 illyrbánati és 1 csajkás-zászlóalj. Minden sor-gegyalozred állott béke idején 2 gránátos századból, (melyek 2—3 ezredenként önálló gránátos-zászlóaljakká vonattak össze és parancsnokuk után lettek elnevezve), továbbá 2 hat százados és 1 négy százados zászlóaljból; a határőr-gegyalozred 2 hat százados zászlóaljra tagozódott. A magyarországi békeállományú gyalogság kitett eszerint 5 gránátos-, 45 sor- és 36 határőr-, azaz összesen 86 zászlóaljat. A határőrvidék leszámításával 1848. nyarán csak 1 gránátos és 23 sor-zászlóalj tartózkodott az ország területén, míg a külföldön állomásozó többi gyalogcsapatok helyét is német zászlóalj foglalta el úgy, hogy ismét a határőrök leszámításával összesen 35 gyalogzászlóalj képezte a magyar helyőrségek gyalogságát.

Lovasság címén állított ki Magyarország ezen időben 12 nyolc százados huszár ezredet, melyek közül azonban csak az 1-ső, 2-ik, 3-ik

és 11-ik számúak tartózkodtak összesen 32 századdal az országban; ezekhez csatlakoztak még a különböző árnyalatú idegen ezredek, u. m. három chevauxlegers és három dzsidás ezred 8—8, végül pedig egy dragonyos- és három vértés-ezred 6—6 századdal. A hazánk területén elhelyezett lovasság kitett ezek után 104 századot.

Ezen máskülönben is elégtelen haderő megbizhatatlanságát fokozta — miként már előbb említve lett — azon körülmény, hogy a gyalogság $\frac{1}{3}$, a lovasságnak pedig több mint $\frac{2}{3}$ része idegen csapatokból állott és bár a nemzetőrség szervezetéről szóló törvény további 116 zászlóaljat és 96 lovas századot bocsátott a kormány rendelkezésére, de minthogy ezen nemzetőr csapatok már a dolog természeténél fogva sem bírhattak a rendes csapatok értékével, szükségessé vált egyrészt az idegenben lévő többi magyar csapatok hazaszólítása, másrészt pedig új csapatok szervezése.

Az első 10 honvédzászlóalj felállítása.

Ezen utóbbi intézkedés bevezetése gyanánt jelent meg május 16-án egy Batthyányi Lajos gróf miniszterelnök, mint helyettes hadügyminiszter és Baldacci Manó báró, a nemzetőri haditanács elnökének aláírásával ellátott felszólítás, mely egy 10.000 főből álló „rendes nemzetőrség” felállítását szerfölött szükségesnek mondja és egyúttal felszólítja az ország fiait, hogy a „királyi trón, haza és alkotmány védelmére” az illető hadfogadó (Werbung) helyeken jelentkezzenek. A belépő „rendes nemzetőrök” három évi szolgálatra kötelezik magukat és foglalpénzül 20 pengő forintot kapnak.

Egyelőre 10 „rendes nemzetőr”-zászlóaljnak és 1 tüzér-ütegnek felállítása határozottatott el, még pedig olyképen, hogy az 1-ső és 2-ik zászlóaljnak Pesten, a 3-iknak Szegeden, a 4-iknek Pozsonyban, az 5-iknek Győrött, a 6-iknak Veszprémbe, a 7-iknek Szombathelyen, a 8-iknak Pécsen, a 9-iknek Kassán és a 10-iknek Debrecenben kellett megalakulnia. A toborozás megfejthetése céljából lett minden zászlóalj szá-

mára 2—5 hadfogadó hely rendszeresítve, melyeken a jelentkező önkéntesek meghiteltettek. Július elején állítottak fel Erdélyben két újabb zászlóaljat, melyek a 11-ik és 12-ik számot nyerték.

Ily módon vetették meg alapját a csakhamar világhírré szert tett magyar hadseregnek, melyet „napok szültek és mégis, mintha szülte volna három század”.

Az országszerte nagy lelkesedéssel megindult toborzás csakhamar szép eredményeket mutatott fel és voltak zászlóaljak, melyek nemcsak saját létszámukat érték el, hanem a fölös számú jelentkezőket más zászlóaljaknak is adhatták át és bár még messzire állottak ezen serdülő csapattestek a tűzkereszteléstől, egy keresztelésen átestek még június folyamán, midőn t. i. a „rendes nemzetőr” nevezete egy szebb, egy dicsőbb névnek adott helyet, értem a „honvéd” elnevezését, mely szó Kisfaludy Károlynak az „Élet korai” című költeményének következő sorából vétetett: „Nem csügged a honvéd, tisztjét teljesíti.”

A 9-ik honvéd-zászlóaljnak a kassai és miskolci hadfogadó parancsnokságok útján beszállítandó újoncainak az e célra városonként szervezett toborzó-bizottságok eskették föl a haza és az alkotmány védelmére. Kassán, a zászlóalj gyűlőhelyén, a városi toborzó-bizottság május hó 26-án délután 3 órakor kezdte meg a toborzást, miközben a 34-ik sorgyalog-ezred öt cigánylegényből álló zenekara játszott a víg nótákat. Ezen toborzó-bizottság tagjai voltak: Sahlhauser Lipót báró és nyugalmazott őrnagy, mint elnök; Horváth Vince városi aljegyző, mint sorozóbizottsági jegyző; Weitzenbreyer Frigyes dr. városi alorvos, mint sorozó orvos; Dobay József városi tiszti ügyész, mint hadbíró; továbbá Péchy Konstantin gróf, Klobusiczky János gróf, Horváth József báró, Bohrányi János jogakadémiai tanár, Vitéz György, Willenrotter Vilmos, Grach József, Koncz József, Balogh István,

A 9. honvéd-zászlóalj megalakulása

Szilvász Mátász, Bredovszky József, Régen György, Szentlélek Gyula, Mihályi István, Jekelfalvai Ferenc, Bárczay Albert, Zámbery József és Volny István, mint bizottsági tagok.

Batthyányi Lajos gróf miniszterelnöknek május 16-án közzétett felhívása szerfőlött felvillanyozta a fiatalságot és csakhamar hallatszott mindenfelől a jelszó: „három esztendő nem a világ“. Tömegesen keresték fel tehát a javarészt intelligens családokhoz tartozó kassai fiatalemberök az itteni katonai Werbung-Commandót, mely tisztséget akkor egy Fragnern nevű osztrák százados teljesített és kérték magukat a szervezendő „rendes nemzetőr-zászlóalj“ állományába fölvételre. De kívánságuk nem teljesült. Türelmetlenül jelentette ki nevezett osztrák tisztt az őt felkeresők előtt, hogy ő erre vonatkozólag a magyar hadügyminisztertől sem határozott utasítást, sem nyomtatványokat mindeze ideig nem kapott.

Annál nagyobb volt az öröm, midőn a kassai toborzó-bizottság — miként előbb már említettük — május 26-án a toborzást tényleg megkezdte. A toborzás megkezdése után egy órával később a rendelkezésünkre bocsátott feljegyzések szerzője — Glevitzky Sándor — már fel volt véve a honvédek lajstromába, miután megelőzőleg volt jogtanárának — Bohrányi János bizottsági tagnak — markába felcsapott katonának és miután az eljáró orvos őt katonai szolgálatra tényleg alkalmasnak minősítette. Kevéssel azután már tizenhétcán járták a cigányzene hangjai mellett a verbung-táncot.

Másnap — május 27-én — vasárnap lévén, csak a délutáni istentisztelet után folytatták a toborzást a régi színház és a dóm közötti téren (a mai Szabadság-téren) és estefelé már 137-en állottak be katonának, kik valamennyien a királyi konviktus épületében szállásoltattak be. Ezeket már egy osztrák katonai orvos — Neuhold dr. — vette vizsgálat alá, ki csakhamar nagyrésztöket a katonai szolgálatra alkalmatlanoknak

jelentette ki. Volt is e miatt nagy felháborodás a visszautasítottak sorában, de a város lakosságánál is, mert hiszen ezen túlságos lelkiismeretesség rugóját ismerte itt mindenki. Nem is nyugodtak az elutasított önkéntesek és felülvizsgáltatásukat kérve, sikerült mégis jórésztöknek a zászlóaljba bejuthatni.

Miután a lajstromba bevezetett honvédek egy nemzeti színű lobogóra felesketve lettek, megkapták azonnal a foglaló egy részét (5 pengő forintot) és naponkint 8 pengőkrajcárt, mely napi zsoldból azonban 4 krajcár az élelemre vissza lett tartva.

A toborzás az alatt egyre tovább tartott és nemsokára hozta a „Hivatalos Közlöny“ az első tiszti kinevezéseket is. A zászlóalj első — ideiglenes — parancsnoka volt Vitalis Ferenc nyugalmazott osztrák százados. Június 8-án lett Vitalis Sándor, nyugállomány címzetes őrnagy a zászlóalj tulajdonképeni parancsnokává kinevezve. Június 12-én hozta a „Közlöny“ Rác Sándor 34-ik ezredbeli főhadnagynak és Ordódy Kálmán századosnak a zászlóaljhoz történt beosztását, de csak az első vonult be a zászlóaljhoz, míg Ordódy azontúl is az 1-ső honvéd-zászlóalj kötelékéhez tartozott; úgy látszik, zászlóaljat cserélt a június 15-én az 1-ső zászlóaljhoz századosul kinevezett Elek Ferenc székely-határőrezredbeli főhadnaggyal, ki ugyanakkor Budapestről jövet, zászlóaljunknál jelentkezett, magával hozván egy Kenessey Gusztáv nevezetű őrmestert is. Ugyancsak még jún. 12-én lettek kinevezve a zászlóaljhoz főhadnagyokul: Reider Péter, Schenovitz Frigyes 39-ik ezredbeli hadnagy és Henkler (Fülhegyi) József volt osztrák hadnagy, hadnagyokul: Horváth János, Schölktorn János és Hellmann József. A zászlóalj első segéd-tisztje lett Horváth János hadnagy. Június 19-én osztattak be: Mejács József, Plitz János (a későbbi Villám ezredes) és Hollán Ernő századosok; Kálnoky Antal 12-ik ezredbeli hadnagy. Bernay Károly és Thuránszky István volt osz-

trák hadnagyok, mint főhadnagyok és végül Földváry György volt osztrák őrmester, Major Dániel szabolcsmegyei nagyfalusi földbirtokos és Mórítz Samu mint hadnagyok. Mórítz Samu azonban nem vonult be a zászlóaljhoz és később a 10-iknél szolgált.

Ezen kinevezések folytán a zászlóalj tisztikara az első szükségnek megfelelőleg kiegészítve lévén, az állomány június 20-ika körül a következőképen alakult: 1 őrnagy, 5 százados, 6 főhadnagy, 5 hadnagy és körülbelül 300 altiszt és közlegény. Az utóbbiak mind a kassai hadfogadó parancsnokság előtt tették le az esküt, de még mindig polgári ruhájokban jártak-keltek és egyedül az előírt kék sapka tüntette fel őket mint a haza ifjú katonáit. Nemsokára azonban beállott e téren is egy jelentékeny változás. E napokban beérkeztek a miskolci hadfogadó-parancsnokságnál besorozott honvédek, mintegy háromszázan. A nagyobb részt Borsod-, Gömör-, Heves- és Alsó-Abaúj-megyéből összesereglett vitézek azonban nem a szabályzatszerűleg előírt kék, hanem vörös sapkában vonultak be Kassára az összefutó közönség nem csekély ámulatára. Vitalis őrnagy meghagyta a miskolciaknak, hogy a hadügyminiszter által előírt kék sapkával cseréljék fel eddigi fejdíszüket, de ezek bizony ellenzékieskedtek és arra hivatkoztak, hogy ők többen vannak mint a kassaiak, hogy továbbá a vörös sapkát a borsodmegyei tisztviselők megállapítása folytán viselik és egyúttal fel is kérték a zászlóalj-parancsnokságot arra, hogy a hadügyminiszter elé terjesztené abbeli kérelmüket, mely szerint az egész 9-ik honvéd-zászlóalj kivételesen nem kék, hanem vörös sapkát hordhasson. Miután Szemere Bertalan, a kormány egyik igen befolyásos tagja és Borsodmegye követe, megyéje részéről hasonlóképen meg lett keresve, hogy a kérdéses ügyet a miskolci honvédek kívánsága szerint pártolja, megjelent csakugyan nemsokára a hadügyminiszternek erre vonatkozó leirata, mely a vörös sapka

viselését azon kikötés mellett engedélyezte, hogy a zászlóalj honvédsége a lázadó rácok elleni harcokban tanúsítandó vitézségével magát ezen kiváltságra érdemessé tegye. Kifejezhetetlen öröm lett erre a zászlóalj miskolci legénységénél és a kassaiaknak kellett most hasonlóképen ily színű sapkát beszerezniök. Ily módon lett a 9-ik zászlóalj vörös-sapkás zászlóaljjá.

Általános a vélemény, mintha a 9-ik zászlóaljon kívül a szegedi 3-ik honvéd-zászlóalj is viselte volna a vörös sapkát, de ezen vélemény teljesen alaptalan és téves. Gleviczky följegyzései ugyan nem szólnak erről, de Hegyesi Mártonnak a 3-ik zászlóalj történetét tárgyaló terjedelmes munkájában olvashatjuk minden kétséget kizárólag, hogy a bács-bánáti harctéren csakis a 9-ik zászlóalj volt vörös sapkás zászlóalj és hogy a szegediek az előírt kék sapkát viselték és csakis megkülönböztetésül kezdték Ó-Becsétől kezdve a fehér kakas-tollat kék fővegükön hordani, miért később „fehér-kakasok“-nak is nevezték őket Hogy már ezután „a fehér-tollasok szuronyaitól még jobban rettegtek (volna) a rácok, mint a vörös-sapkásokétól“, — ez lehet a 3-ik zászlóalj tiszteletreméltó monografusának egyéni véleménye, de a 9-ik-é egy harmadik bíró kiküldetését kéri

A most már tekintélyes létszámú és tisztekekkel ellátott zászlóaljnak századokba való tagozásának misem állván útjában, az egész legénység június második felének valamelyik napján a „Glacis“-ra vonult, hol jelenleg a tűzérési tartányok állanak és egy sorban állíttatott fel. Legelsőknek kiszóllítottak a csizmadia- és suszter-mesterséget folytatók, kik kilépven, egyenlő arányban lettek az egyes századokhoz beosztva, esett egy-egy századra 15—18. Azután kirendelték a szabókat, kik közül jutott egy-egy századra 12—16. Most került a sor az ácsokra, kik azonban már csak kettesével lettek egy-egy századba beosztva. Az ipar után kezdték a testi nagyságot szemügyre venni. A legmagasabbak

kerültek az 1-ső és 6-ik századba, a középnyag-ságuakból alkották meg a 2-ik és 5-ik századot, míg a legkisebbek a két közép-század állományát képezték.

A legénységnek századokba történt csoportosítása után lettek az altiszteknek valók kiszemelve. Kik azelőtt már mint altisztek szolgáltak, továbbá az ügyvédek-, szolgabírák- és jogászokból választották ki az őrmestereket, századonként kettőt. Ezek után kapott minden zászlóalj tizenkét tizedest és az önként arra vállalkozók közül két-két dobost. Zászlótartóul és egyszersmind a zászlóalj élelmező-őrmesterévé kinevezte a zászlóalj-parancsnok Zsolnay Samut; porkoláb lett egy Czikó nevű őrmester.

A századosok és alantos tisztek nyerték a következő beosztásukat:

az I. század parancsnoka lett Elek Ferenc százados, — alantos tisztjei voltak Reider Péter főhadnagy és Major Dániel hadnagy;

a II. századot nyerte Kálnoky Antal főhadnagy, — hozzá beosztott Schölkhorn János hadnagy;

a III. századot kapta Hollán Ernő százados, — alantos tisztjei voltak Schönovitz Frigyes főhadnagy és Földváry György hadnagy;

a IV. századhoz került parancsnokul Plitz János százados, alantos tisztje lett Thuránszky István főhadnagy;

az V. századot nyerte Mejjács János százados, hozzá osztott be Bernay Károly főhadnagy;

a VI. század parancsnoka lett Rác Sándor százados, alantos tisztjei voltak Henkler-Fülhegyi József főhadnagy és Hellmann József hadnagy.

Az egyelőre még egyenruházatlan és fegyvertelen zászlóalj napi szolgálata a következő órabeosztást tünteti fel: hajnali 4 órakor hangzott el az ébresztő; 4 h 30' kivonulás a gyakorló térre, honnét rendszeren csak 7 h 30' tértek vissza; 8 h lettek a szakácsok a napi tizedessel élelmi szerek beszerzésére kiküldve;

8 h 30' kezdődött a napi rapport; 10 h-tól 11 h-ig, vagy néha még tovább tartott az elméleti kioktatás az iskolában; 11 h 30' volt az ebéd, utána pihenés; 1 h 30 -tól 4 h-ig ismét iskolázás; 4 h-tól esti 7 h-ig második napi gyakorlat; 7 h-tól 9 h-ig szabad kimenet; 9 h takarodó.

Junius utólján érkezett a zászlóalj számára az első kincstári ruhaszállítmány, még pedig fejenként 2 ing és 2 lábravaló. A szegényebb sorsú legénység számára idején jött, de a sok jobb módú honvéd megtarthatta saját finomabb fehérneműjét. Kevéssel utóbb ki lettek osztva már a fekete barnás atillák és a fűzős bakancsba járó kék nadrágok is.

A beköszöntő nagy meleg csakhamar elviselhetetlenné tette a meglehetősen nehéz posztóruhát, min az I. század legénysége olyképen segített, hogy a század-parancsnok engedélyével egy szép napon ingújjban vonult ki a gyakorlótérre, mit délután már a többi századok is utánóztak. Az akkor Kassán állomásozó 12-ik sz. gyalogezred tisztikara gúnyos megjegyzésekkel illette meg ezen — szó sincs róla — különös egyenruházkodást és minden lépten-nyomon lehetett tőlük azon megjegyzést hallani, hogy ilyen rongyos koldushad aligha fogja a szerbeket rendre tanítani, de fiatal honvédeink nem igen törődtek a sárga-feketék lenézésével — mintha csak sejtették volna, hogy egy hosszú hadjárat előtt állanak és nagyon is tanácsos a ruhadarabok megkímélése.

Időközben beállott újabb tisztszaporulat. Még junius hó 22-én lett felsőbb rendeletre egy Steiner nevű százados zászlóaljunkhoz áttéve, ki azonban tényleg be nem vonult és a tisztiszámból törölve is lett. Junius 25-én került a zászlóaljhoz Vay Géza hadnagy és az 5-ik századhoz osztott be szolgálattételre. Julius 7-én lettek kinevezve főorvosul Rosenberg Károly dr. századosi, továbbá alorvosokul Moretzki Farkas és Ilovay Pál doktorok hadnagyi rang-

gal. Julius 10-én vonult be zászlóaljunkhoz Sándor Kálmán 7-ik huszárezredbeli főhadnagy, ki a 2-ik századhoz került és ugyancsak e hónap 28-án lett hadnagyi ranggal Korbély Manó számvivőül kinevezve.

Julius havában kapta meg zászlóaljunk a várva-várt új gyutacsos fegyvert. Leirhatatlan azon öröm, melyet honvédeink a fegyverek átvételekor éreztek és minthogy az első szállítmánnyal nem volt lehetséges valamennyi legényt azonnal fölfegyverezni, megtörtént, hogy a fegyvertelenül maradtak az éj leple alatt elemeltek egy-egy puskát, mire a kárvallott következő éjjel hasonló műveletre vállalkozott olyannyira, hogy kedves vitézeink — akárcsak a gyermek karácsonyi ajándékával — a fegyverrel együtt szálltak az ágyba. Mejács János százados azonban kifogott azokon, kik az ő századjának fegyverállományából mertek lopni. Nevezett tiszt ugyanis nem is bontotta fel a fegyvereket tartalmazó ládákat, hanem azokat azon módon a 12-ik gyalogezred puskaműveséhez szállíttatta avégett, hogy ott egyik oldalukon a század, másikon az illető folyószámmal láttassanak el, ezen elővigyázat pedig eredményezte azt, hogy a történetesen az 5-ik századtól „elemelt” puskát némi vizsgálat után csakhamar vissza lehetett követelni.

A fegyvergyakorlatok még inkább érdekelték vitézeinket, mint az eddigi arc- és testmozdulatok, midőn pedig egy nap délutánján Rácz Sándor százados a századjával szuronytámadást gyakoroltatott, megostromolták a többi századok legényei tisztjeiket azon kérelemmel, hogy őket is oktátnák ki minél előbb ezen harcműveletre. Az első próbák kitűnően sikerültek. Megelőző éjjel esett nagyon az eső és terjedelmes pocsolyák borították el a gyakorlóteret, de midőn a „Rajta-Rajta” vezényszava elhangzott, nekiiramodtak honvédeink a pocsolyáknak, a futamot megállító dobjelre nem hallgattak és csak akkor állapodtak meg, mikor

már a vízmedrek közepén jártak. Ez volt az első szuronytámadás; a későbbiek abban különböztek ettől, hogy a körülírcscsenő vízcseppeket öntött ólomgolyók váltották fel...

Július végén vette a zászlóalj a hadügyminiszter parancsát, hogy augusztus első napjaiban készüljön el a délvidékre való elindulásra; ugyanakkor érkeztek Kassára a háti bőröndök és a legénységnek kifizették a foglalóból még visszatartott 15 pengőforintot, melyből a tisztító készülékek és egyéb apróságok voltak beszerzendők. Az altisztek kaptak altiszti kardokat, melyeket fekete színű szíjzaton hordtak, de a közvitézeknek nem jutott az utóbbiból, úgy, hogy a szuronytokot csak vastagabb spárgához erősítve vetették át a válon, vagy kötötték át az övön. Történetét még egyáltalán nem lehetett látni.

Bármennyire hézagos volt még a zászlóalj felszerelése, magaviselete ellen nem lehetett senkinek sem kifogása. Egész napon át kiképzéssel elfoglalva lévén, este a nagy sétányon gyűltek össze vitézeink és hol sétálással, hol pedig a politikai események megbeszélésével, vagy dalolással töltötték el az ügyis rövidre mért szabad időt. A dalolás terén tűntek ki leginkább a sárospataki honvédek, kik mint gyakorolt dalosok, a szó legszorosabb értelmében hangadók voltak e téren. A főtisztek az altisztekkel és intelligensebb legénységbeliekkel a szolgálaton kívül is igen szépen bántak és a zászlóaljnak Kassán léte alatt nem kellett egyetlen egy nagyobb büntetést sem alkalmazniok. Megemlítendő még egy kardpárba, mely Elek Ferenc százados és egy 12-ik ezredbeli főhadnagy között folyt le. Midőn ugyanis Elek százados egy alkalommal teljes díszben a főőrség előtt elhaladt, az ott álló 12-ik ezredbeli őrszem nem tisztelgett, mire Elek százados a főőrséget vezénylő főhadnagy szobájába ment és az őrszem részéről a köteles tisztelgés megadását követelte, de a főhadnagy az ő álláspontjára helyezkedett,

miből eleinte heves szóváltás, majd provokálás keletkezett. Az osztrák főhadnagy az arcán egy hatalmas vágást kapott, míg Elek jobb kezének kis ujján csak egy kis jelentéktelen karcolást szenvedett el.

Általános tájékoztatásul nem fölösleges talán azon illetékeket is felsorolni, melyek a zászlóaljbelieknek minden hónapban — illetve minden napon — ki lettek fizetve: az őrnagy fizetése volt havonként 150 pft. és 1 lótarthatás; a százados-é 120 pft és 60 pft század-átalány; a főhadnagy-é kitett 62, a hadnagy-é 58 pftot; az őrmester kapott egy napra 24 pkr, a tizedes 16-ot és a közhonvéd 8-at, azonkívül kijárt még minden altiszt- és közvitéznek naponként egy font kenyér. Menetkor igényelhetett a zászlóalj-parancsnok, továbbá a pénztár és iroda, az orvosi kar és minden század 1—1 fuvar.

Elindulás
Kassáról.

Végre elérkezett a nagy nap, — a Kassáról való elvonulás napja. Augusztus hó 4-én (tehát nem — miként Tutkó állítja — 9-én) hajnali 4 órakor állott fel a zászlóalj teljesen menetkészben és miután az „Imától!” való vezényszó elhangzott, megindult a 650 főnyi zászlóalj víg dalokat énekelve és a kassaiaktól messzire kísérve bizonytalan jövője felé.

Déltájban érkezett csapatunk Tornynos- és Hidas-Németi környékére, 5-én vonult be Tállyára, hol 6-án is vesztegelt. A derék tályaiak kifejezhetetlen magyar szivességgel fogadták vitézeinket és a polgárok majdnem hajbakaptak honvédeinkért. Ha hárman lettek az egyikhez beszállásolva, a másiknál pedig öten, az előbbi panaszt emelt a század tisztjeinél, hogy mi oknál fogva lett az ő háza olyannyira lealacsonyítva, hogy csak 3 honvédet szállásoltak el nála, másnál pedig 5-öt? Délután és este természetesen a föld alá terelték kedves vendégeiket és igen bölcsen lett a következő nap pihenőül adva, mert bizony nagyon is sok bor fogyott el akkor Tállyán.

Miután zászlóaljunk több tályai önkéntes-

sel megszorodott, elindultak vitézeink aug. 7-én Tarcalon át Tokajba. A tarcali nemzetőrök nagy fénynyel fogadták a zászlóaljat és csak barátságos megvendéglés után engedték azt tovább vonulni. Tokajban lakott akkor egy magyar születésű nyugalomállományú tábornok; a zászlóalj-parancsnok elküldötte hozzá Glevitzky Sándor altisztet és megkérdezte tőle: parancsol-e a zászlóaljnak Tokajban való több órai pihenése alatt díszőrséget vagy sem? Az öreg úr nem kért a dicsőségből, hanem könnyezve örült a magyar katonaság láttának. Estefelé újra fegyverbe állottak vörös-sapkásaink és miután Lök mellett tutajokon átkeltek a Tiszán, a folyó bal partján táborba szálltak.

Augusztus 8-án érkezett a zászlóalj Hajdúnánásra, hol 9-én is időzött; 10-én vonult be Bőszörménybe és 11-én érte el Debrecent, mindenütt a legszívesebben fogadtatva és megvendégelve.

Debrecenben való időzése alatt vette át zászlóaljunk a 10-ik zászlóaljtól Kása Lajos hadnagyot és 110 főösszszámú újoncot, kik — egynehány magyar altisztől eltekintve — mind bihar- és szilágymegyei oláh fiúk voltak; Kása hadnagy a 4-ik századhoz osztatott be.

Augusztus 14-én indult el a zászlóalj — még pedig sürgős parancs folytán már nem gyalog, hanem szekereken — Berettyó-Újfaluba; 15-én érte el Nagy-Váradot, 16-án Nagy-Szalontát, 17-én érkezett Nagy-Zeréndre, 18-án Simándra, 19-én Új-Aradra és 20-án már Temesvárra.

Utközben lett ismét több új tiszt a zászlóaljhoz átutalva ú. m. augusztus 6-án Fáy Gyula hadnagy, 17-én pedig Balogh István hadnagy, ki eddig mint őrmester az 1-ső zászlóaljnál szolgált.

Nagy-Zerénden vagy Simándon (Glevitzky főljegyzései nem tüntetik fel a helyet) lett a zászlóaljnak első halottja. Schölkhorn főhadnagy ugyanis odalépett az egyik tiszti szolgálathoz, midőn ez épen urának megtöltött pisztolyait tisztogatta és elkérte az egyik pisztolyt, midőn pe-

dig a kakast próbálgatja elsül véletlenül a fegyver, mire a golyó a szemben álló szolgának fejébe fúródott, úgy, hogy ez szótlanul holtan összerogyott. Schölkhorn, egy különben igen jószívű ember, ezen esettől olyannyira megrendült, hogy öngyilkossági kísérletet tett és csak közbejött tisztbajtársai akadályozták őt meg abban. A haditörvényszék gondatlanságáért dorgálásra ítélte a szegény főhadnagyot.

Temesvárt értesült a zászlóalj azon elkeseredett küzdelmekről, melyek a fehértemplomi csekély helyőrség és a nagy számmal fellépő szerbek között a közelmúlt napokban lefolytak, valamint arról is, hogy a zászlóalj első rendeltetése leendő a szorongatott fehértemplomiaknak segítségére sietni, bár Vukovics Sebő kormánybiztos nagyon szerette volna honvédeinket a vár őrizetéül Temesvárt visszatartani, miután az ottani idegen katonaságban (41-ik csernovitzi gyalog- és 2-ik dzsidás-ezred) egyáltalában nem bízhatott meg. Ugyancsak Vukovics sürgetésére kapta meg valahára a zászlóalj a tölténytáskákat fejenként 120—120 golyótöltéssel és a szuronytokok számára a spárgát pótlendő fehér szizajatot.

Mejács János százados megbetegedvén visszamaradt és nem is tért többé vissza a zászlóaljhoz, — még az ősszel meghalt Temesvárt. Az 5-ik század nagyon fájlalta az ő elmaradását, mert jóllehet horvát ember léteire alig beszélt valamit magyarul, a legénységgel igen jól bánt és nagyon megkedveltette magát; századát Scheinovitz Frigyes főhadnagy vette át.

Még 20-án este indult el a zászlóalj szekereken Dentára, hol másnap hajnalban érkezett meg, de csak addig pihent, míg az új előfogatok beérkeztek, ennek megtörténtével tovább sietett és 21-én délben már Versecet szállotta meg.

A felkelő rácokkal szemben alkalmazott magyar haderő augusztus második felében körülbelül 15000 emberből állott és a következőképen tagozódott: a legszélsőbb jobb szárnyon —

Verbászon — állott Wolnhofer vörn. dandára; a Tisza mentén — Ó-Becsén — táborozott Éder vörn. dandára; Nagy-Becskereken állott Kiss Ernő ezredes dandára; a legszélsőbb bal szárnyon — Versec és Fehértemplom között — foglalt állást Blomberg ezredes dandára. A bácsbányádi haderő főparancsnoka — Bechtold altn. — Ó-Becsén üttötte fel főhadiszállását.

Midőn zászlóaljunk Versecre bevonult Blomberg ezredes elejébe indult és szemlét tartott fölötte. A szemle végeztével az osztrák ezredes afölötti sajnálkozásának adott hangos kifejezést, hogy ezen fiatal gyerkőcök a rácoknak feláldoztassanak. Hogy ezen fitymáló kijelentéssel a legénység jóindulatát nem igen vívta ki magának, az könnyen elképzelhető.

Néhány órai pihenés után a zászlóalj 3-ik osztálya (5-ik és 6-ik század) Rácz Sándor százados parancsnoksága alatt ismét szekerre ült és elválva a zászlóaljtól Oravicára indult, honnét két nappal később Szászkabányára tolatott előre. Ezen diverzió okát szolgáltatta annak hire, hogy a törökországi szerbek Ó-Moldova mellett a Dunán átkelve támadást terveznek a krassómegei bányavárosok ellen. A 2-ik osztály (3-ik és 4-ik század) Plitz János százados alatt hasonlóképen még kora délután sietett előfogaton Fehértemplom felé, hová 22-én éjjel után érkezett be és reggel vonult be ugyanoda az 1-ső osztály is a zászlóalj-parancsnoksággal együtt. Midőn a 2-ik osztály a város főterén sorakozott, dördült el az egyik szomszédos ház ablakából egy lövés, mire Vitalis Károly tizedes — egy Tokajban beállott mészáros-legény — halálra találva összerogyott. A felbőszült legénység nyomban felkutatására indult a gyáva orgyilkosnak, de az éj sötétségében seholsem találta azt meg. Ezen körülmény igényli még azért is a különös megemlést, mert a hivatalos jelentés az augusztus 23-án vívott első ütközetben elesettként tünteti fel nevezett tizedest, mi azonban — az előbbieik szerint — nem felel meg a valóságnak.

Fehér-
templom
megszállása.

Fehértemplom környékének megszállása után érkezett a 9-ik zászlóalj azon területre, melyen első harcait kellett megküzdenie és ezek során meg is állapította dicsőségének hírnevét, melyet később a császári hadakkal szemben folytatott ütközetekben is sértetlenül őrzött meg.

II.

A délvidéki csatározások.

(Augusztus 23-tól 1849. január 16-ig.)

Eddigi fehér-
templomi
események.

Fehértemplom, mely az akkori katonai határvidék oláh-bánati ezredének volt a főhelye, túlnyomó részben a magyar ügy mellett buzgólkodó német, továbbá oláh és csak kisebb számú szerb lakosokat számlált. Midőn a bécsi kamarilla aknamunkái megindultak és ennek következtében a bánági szerbek a magyarok ellen fellázadtak, nem lehetett semmiféle kétséget sem táplálni az iránt, hogy Fehértemplom szerb lakosai a lázadókkal nem szövetkezének. És tényleg, alig jelent meg június 22-én Stanimirovich és Koich vezérlete alatt az első szerb lázadó hadoszlop — körülbelül 1000 ember — a város előtt, meggyőződhetett mindenki arról, hogy a támadóknak szövetségesei magában a megtámadott városban találhatók, mely szövetség még annál is inkább erősödhetett meg, mivel maga a város katonai parancsnoka, Dreyhan alezredes szolgáltatta ki Stanimirovich-éknak a határőr-ezred tulajdonát képező 3 ágyút, továbbá 215 darab löfegyvert és tetemes lőszer-készletet, sőt a helyben levő határőr-ezredbeli tartalékszázadnak is megengedte, hogy fegyverestül bőrröndöstül a felkelőkhöz csatlakozzék. Ily perfidia vált lehetségessé már június havában, mi-

alatt vörössapkásaink Kassán még csak ingben és polgári ruhában, meg madzagos szuronytokokkal gyakoroltak! Julius 10-én indult Koich körülbelül 2500 szerb lázadóval Versec irányában újabb támadásra, de ezeket visszaverte már az ott álló Blomberg ezredes dzsidásaival, továbbá egynehány 41-ik ezredbeli gyalog-századdal és a Vukovics Sebő bánági kormánybiztos által odaterelt nemzetőrökkel. A fölkelők vesztettek 303 halottat és 169 foglyot, az utóbbiak között Koichot és Stanimirovichot, kik jul. 19-én Temesvárt ki is végeztettek. A győzelem tehát teljes volt és még teljesebb lehetett volna, ha Blomberg komolyan üldözőbe veszi az ellenséget és a Dunáig meg sem áll. Ily módon vált lehetségessé, hogy Fehértemplomtól délre — a lokvai erdőben — újabb szerb tábor alakulhatott, melyet Blomberg akarva-nemakarva augusztus 2-án ugyan megtámadott és futásnak is indított, de a menekülők üldöztetését ismét nem foganatosította úgy, hogy a szerbek a pancsovai és a délibláti táborokból újabb és újabb erősítéseket vonhattak magukhoz és augusztus 18-án már mintegy 5—6000 emberből álló és 8 ágyúval felszerelt sereggel indulhattak magának Knicsanin fővezérüknek paracsnoksága alatt Fehértemplom újabbi megrohanására. A városban akkor — minthogy Dreyhan alezredes már eltávozott — a minden tekintetben derék és a magyar ügy mellett rendületlenül kitartó Maderspach határőrezredbeli százados parancsnokoskodott, kinek azonban mindössze alig volt 750 embere és ezek is kétharmad részben csak a nemzetőrséghez tartoztak. Midőn tehát Knicsanin előnyomulásának hírét vette, nyomban kiértésítette Maderspach az ismét Versecig visszament Blomberg ezredet a várható támadásról és kérte az ő támogatását. A szerbek estefelé értek a város közelébe és másnap — augusztus 19-én — kora hajnalban megkezdték a támadást. Délutáni 3 óráig, tehát teljes 10 órán át tartott az elkeseredett küzdelem, mely utcáról-utcára,

házzról-házra tovább terjedt. Maderspach hősies csapatjához csatlakoztak a lakosok, nők, férfiak és gyermekek egyaránt és a vad szerbek kénytelenek kiüríteni a várost, sőt a nemzetőrök egy újabb szuronytámadására majdnem futásszerűleg húzódtak vissza és 290 halottat hagytak a csatatéren. Most végre érkezett el Blomberg — két század dzsidással, de ezeket sem menesztette a szerbek üldöztetésére, hanem még az éj beállta előtt Udvarszállásra tért éji pihenőre.

Ily előzmények után értjük immár a 9-ik honvéd-zászlóalj gyorsított leszállításának okát, de meg is érdemelték a vitéz fehértemplomi nemzetőrök a megbízható segítséget... Kassa és Fehértemplom népei szeretettel gondolhatnak egymásra mindvégig!...

Első fehér-
templomi
ütközet
aug. 23-án

Mihelyt a 9-ik honvédzászlóalj első négy százada Fehértemplomba érkezett, nyomban felváltották vitézeink a nemzetőrség részéről kiállított előőrsoket. A 2-ik századnak kellett Krucsica irányában a biztonsági szolgálatot teljesítenie és a fehértemplom-krucsicai út mellett épült föld-sáncokban rendezkedett be. Augusztus 23-án reggel veszi észre a krucsicai úton álló őrszem, hogy Fehértemplom felé fegyveresek közelednek, kiket eleinte vörös fővegüknél fogva a Szászabányára különített 3-ik osztályhoz tartozóknak gondolták a mieink. Kálnoky főhadnagy a való kiderítése végett egy 3 honvédből álló őrzőjáratot indít a közeledők elejébe, de mihielyt ez a fegyveresek csoportjához közeledik, eldördül az utóbbiak részéről vagy 20 lövés és mind a három vitézünk elterül a földön, kik közül kettő — Rebig János és Grünstein Bernát — nyomban meghalt, a harmadik — Balog Károly — súlyosan megsebesült, de a nyert seb következtében szeptember 13-án szintén belehalt... A kegyeletes megemlékezés nagyon is kötelező adóját rójuk le ezennel vörössapkásaink ezen első halottjaival szemben!... Kálnoky főhadnagy azonnal fegyverbe szólította századát és a szerbek ellen megkezdte a harcot,

melynek további folyamában a mieink részéről még Hucskó István, Szűcs János és Szabó György közvitézek sebesültek meg. A fél óráig tartó küzdelem a szerbek futásával végződik, miközben honvédeink még egy ágyút és három löszertaligát is ejtettek hatalmukba.

Ez volt a vörössapkások tűzkeresztsége!...

Kevéssel utóbb megismerkedett a puszkapor füstjével a zászlóalj 3-ik osztálya is. A Dunán átkelt szerbek egyik hadoszlopa rávetette magát Új-Moldovára és azt felgyújtva kirabolta, mit az ott állott Asbóth őrnagy alig 140 emberből álló nemzetőr csapatjával nem akadályozhatott meg. Rácz Sándor százados ezen hír vételére fellármáztatta két századát, magához veszi az oravicai nemzetőrök egyik századát, gyors menetekben a Duna felé tart és augusztus 27-én megrohanja a mítsem sejtő szerbek ó-moldovai táborát. Miután közülök 14-et levágott, a Dunába szorította az egész társaságot, mely most hanyat-homlok dereglyéire veti magát, de ezeket is utóléri a vörös-sapkások golyói, úgy, hogy kettő elmerült és 50—60 bocskoros vitéz a vízbe fult. Ezen ütközetben bizonyították be derék vitézeink, hogy a szuronytól eltekintve van még egy félelmetes fegyverük: Tremmel Károly 5-ik századbéli altiszt ugyanis az egyik szerviánust úgy pofon ütötte, hogy az összetört fejcsonttal azonnal holtan rogyott össze.

Ez volt az ó-moldovai nap!

A Fehértemplomban állomásozó 4 századnak is akadt a krucsicai ütközetet követő napokban elég dolga. Az egyre bátrabban föllépő szerbek viselkedéséből lehetett egész bizonyossággal arra következtetni, hogy legközelebb ismét készül egy támadás, nem volt ugyanis nap, amelyen kisebb-nagyobb szerb csapatok egészen a város közvetlen közeléig nem hatoltak és előőrseinkkel nem ingerkedtek volna. Ezen gyakoribb apró összeütközéseknél észlelték embereink csakhamar, hogy a szerbek golyói leginkább a honvédek fejéit süvítik körül és nem is kellett

Ómoldvai
ütközet aug.
27-én.

soká annak okát keresni; a vörös sapka kétségenkívül jó céltáblául szolgálhatott, minek megállapítása után rekviráltatott is a zászlóaljparancsnokság a városban zöld sifont és ezzel vonatta be a messzire látszó vörös főveget. Mikor az ilyen módon védett vörössapkások a következő napokban a szerviánusokkal újra összetűztek, csakhamar rebesgették az utóbbiak, hogy Fehértemplomban immár két honvédzászlóaljnak kell lennie, u. m. egy vörös- és egy zöldsapkásnak és hogy az utóbbiak még mérgeesebbek, mint az előbbieik.

Második
f.-templomi
ütközet
aug. 30-án

A mindennapi csatározásokból vont következtetés egy várható nagyobb támadást illetőleg tényleg helyesnek bizonyodott. Augusztus 30-án hajnali 4 órakor vonultak a szerbek ismét nagyobb oszlopokban Vöröstemplom, Vracsevgaj és Krucsica felől Fehértemplom megtámadására előre és csakhamar kifejlődött a küzdelem az egész vonalon. Leghevesebb volt a harc a krucsicai sáncok mentében, hol — úgy látszik — maguk a szerb fővezérek, Knicsanin és Bobalich vezették a csatát. Az ott álló szerbek főtámpontját képezte egy szeszfőző, melynek masszív épületeiből nyugodtan táplálhatták a fegyvertűzet a mieinkkel szemben; midőn azonban déltájban a szerbek tüzelése már nagyon is érvényesült, felugráltak az ottani védvonalon levő embereink és szuronysegezve hatalmukba kerítették a szeszfőzőt, miközben a szerbek egyik alvezére — Gyurics — gyomron találva holtan esett össze. Ugyanakkor sikerült a zászlóaljnak Vöröstemplom irányában felállított részének is az ott harcoló ellenséget futásnak indítani, mely minden tekintetben rá nézve még végzetesebbé vált volna, ha az épen akkor Verscőről odaérkező Blomberg dzsídásaival megkezdte az üldözést, de bizony az osztrák ezredes nem tartotta szükségesnek az erre vonatkozó parancs megadását, sőt még honvédcsapatainkat is rendelte vissza, minek hallatára Elek Ferenc százados most már a legénység színe

előtt árulónak nevezte őt és nem is viseltetett vele szemben bizalommal senki sem.

A zászlóalj halottai voltak e napon: Repka József, Dobrovcsky Mihály és Krupa József közvitéztek; megsebesültek: Kubinyi Adolf tizedes, Husz János, Czako László, Fülöp József, Pécsi Sándor, Réday Ignác és Grolmucz István közhonvédek.

A bajtársi együttérzés, de egyszersmind katonai értelmiségének kiváló jelét adta 30-án Rácz Sándor százados, ki az uj-moldovai expedíció után Szászkabányára tért vissza és Fehértemplom újabb megtámadtatásának tervéről értesülve, Rebenbergen át erőltetett menetben sietett honfitársainak segítségére, Fehértemplom irányában előre. Rácz osztálya azonban már csak délutáni 4 órakor ért a város közelébe, mikor a küzdelem már teljes véget ért; mindamellett váltott még egynehány lövést Knicsanin elvonuló hadaival, sőt az utóbbiaknak sikerült Rácz százados visszamaradt lábfájásai közül kettőt — névszerint Koczurkó és Magyar közhonvédeket — el is fogniok, kik ezen barbár ellenség hatalmában valószínűleg kegyetlen halállal multak ki.

A fehértemplomi 4 századbeliek nagy örömmel fogadták Ráczékat, kik viszont bámúlva észlelheték, hogy vannak immár vörös- és zöldsapkás „vörös-sapkások.”

A zászlóalj történetének teljessége szempontjából szükséges még azon körülmény fel-
említése, hogy a 30-iki ütközetben Vitalis őrnagy egyáltalában nem vett részt, — úgy látszik Blomberg tanítványául szegődött; az egész napon Maderspach parancsnokoskodott.

Mínthogy a lázadó szerbek a város falai alatt eddig ismételtén meg lettek verve és ennek folytán Fehértemplom megrohanására már nem igen vállalkoztak, megkísérlették most másutt a szerencsájukat és a környékben levő falvak felperzselésével igyekeztek úgy a várost, valamint a benne lévő katonaságot zavarba ejteni, esetleg

Belső élet
szeptember
és október
hónapjaiban.

az utóbbit — élelmezési nehézségek előteremtésével — elvonulásra bírni. Egész szeptember és október hónapjai tehát csakis azzal teltek el, hogy a majd itt, majd ott mutatkozó rablóbandák elkergetésére lettek nagyobb őrzéskorok a veszélyeztetett pontok irányában útnak indítva, mely hadmenetek közben egészen Vojvodinc, Kustély és Jám közeléig kellett derék csapatainknak kiterjeszkedniök. Hogy azonban ezen látszólag jelentéktelen vállalatok a katona fizikumának nem csekélyebb igénybevételével voltak összekötve mint bármely nagyobb összeütközés, sőt számos vérbeli áldozatot is követeltek, kitetszik már abból, hogy a Versec-cel való postaközlékedés csakis állandó kísérő-különítmények kivezérlésével volt fenntartható, ezen különítmények pedig majdnem minden alkalommal meg is támadtattak.

Annál nyugodtabb — sőt mondhatni majdnem kényelmes — életet éltek vitézeink akkor, ha az ilyen cirkáló vagy portyázó útról hazatérve, egynehány órai szabadságnak örvendhettek. Csakis a németek házaiban elszállásolva lévén, minden háziúr úgy tekintette a maga honvédjét, mintha a családhoz tartoznék; a fő- és értelmesebb altisztek a „Törökfej“-hez címzett kávéházban tartották meg összejöveteleiket. Ehhez járult, hogy az 1848-iki bortermés Fehértemplom vidékén nagyon is jó volt, úgy, hogy mindenki szabadon mérhette ki a múlt évi bort és az ideit mustot. Honvédeink természetesen itt is előnyben részesültek, ha nem kapták ingyen a bort, hát fizették, az igaz, de ha már fizették, akkor legfeljebb garasát adták egy iccéért, és ha kettőt vettek, akkor kijárt a harmadik, mint ráadás. Ennek volt betudható, hogy 1—1 iccét ritkán is vettek. No de ezen kedvezménynek is megvolt a maga oka: hogy t. i. egyik-másik szőlősgazda vörösbor-termését megmenthesse, kellett nem egyszer a honvédek piros vérének is folynia.

tesen több személy-változás is. Vitális Sándor őrnagy, ki már az augusztus 30-iki ütközetben oly gyászos szerepet játszott, megvált a zászlóalj parancsnokságától, melyet kezdetben és ideiglenesen Rác Sándor százados vezetett mindaddig, míg az őrnagygyá előléptetett Kiss Pál, 2-ik gyalog-ezredbeli százados, azt véglegesen át nem vette.

Hasonló változások állottak be a magasabb parancsnokságoknál is. Bechtold altn. augusztus utolsó tizedében búcsuzott el a bács-bánáti hadtesttől, kinek helyébe maga a hadügyminiszter — Mészáros tnk. — lépett. A harmadik szent-tamási sikertelen roham (szeptember 21-ike) után Mészáros is visszatért Pestre és az eddig egységes haderő most két kisebb hadtestre oszlott u. m. a bácskai és bányai hadtestekre, — az előbbi került Bakonyi, az utóbbi Kiss Ernő tábornokok parancsnoksága alá. Kiss Ernő eddigi nagybecskereki hadosztályát átvette Vetter ezredes, míg a verseci hadosztály — Blombergnek dzsídás-ezredével együtt szeptember 21-én történt eltávozása után — egyelőre Kiss Pál őrnagyra, majd október végén Damjanich alezredesre lett bízva. Ezen utóbbi hadosztályhoz tartozott tudvalevőleg a 9-ik zászlóalj is és ugyancsak ezen hadosztály kötelékébe osztatott be szeptember végén az eddig Ó-Becsén állott 3-ik zászlóalj, melynek 3 százada Martiny százados parancsnoksága alatt már szeptember 28-án vonult be Versecre, hova a többi 3 század magával Damjanichcsal — mint eddigi zászlóalj-parancsnokkal — csak november 1-én vonúlhatott be. Így került a magyar hadsereg két legjobb zászlóalja a legjobb csapatparancsnok kezei alá.

Mihelyt Damjanich a hadosztály-parancsnokságot átvette, szemébe ötlött a 9-ik honvédzászlóalj csekély létszáma, mely tényleg alig volt nagyobb a 3-ik zászlóalj állományának felénél. Hogy tehát a további hadműveletek esetében egyforma egységekkel rendelkezzenek, elrendelte, hogy az összes Versecen összegyűlemlt

pót-újoncok a 9-ik zászlóaljnak úaltassanak át. A hadosztály-parancsnok ezen intézkedéséből folyólag nyert most a dicső kassai vörös-sapkás zászlóalj körülbelül 600 újoncot. De milyen pótlék volt ez! Glevitzky följegyzései szerint volt köztük szerb, volt sváb, volt cigány is, de legtöbb volt — az oláh. Glevitzky legalább 400-ra teszi azoknak számát és hogy aligha tévedett kitetszik abból, hogy a hivatalos zászlóalj-lelkész ezen időtől fogva tényleg oláh pap volt Friskán személyében. Képviselve volt tehát zászlóaljunkban minden nemzetiség, találhattunk itt minden vallásfelekezetet és mégis — mily dicső, mily fenséges egységgé alakult ezen nyelvi és felekezeti különbözőség akkor, midőn a haza sorsa ezt így kívánta! . . .

Megkezdődött tehát az újonc-oktatás most újra és kik kevéssel azelőtt még maguk is csak újoncok voltak, az elméleti és gyakorlati téren kiképzett mesterek szerepét játszhatták immár. Be is köszöntött csakhamar a gyakorlati példaadás alkalmá.

Strázsai ütkö-
zet nov. 9-én.

A szerbek egyik főtörekvése volt — miként már előbb jeleztük — a Versec és Fehértemplom közötti összeköttetést lehetetlenné tenni vagy legalább megnehezíteni. Ezen célból szállották meg a két várostól körülbelül egyforma távolságban levő Strázsát (Lagerdorf-ot), melyet hevenyészett földsáncokkal körülvettek és 3 ágyúval is szereltek fel. Damjanich, hogy ezen tényleg egyre jobban alkalmatlankodó szomszédságtól megszabaduljon, elhatározta, hogy Versec és Fehértemplom felől együttes támadást intézend majd nevezett község ellen. Versec felől indultak el tehát november 9-én Damjanich személyes vezérlete alatt a 3-ik zászlóalj 2-ik százada, továbbá 1 század székelgyalogság, $\frac{1}{2}$ század Württemberg-huszár, Freudenreich tűzér-üteges és Rózsa Sándor szabad csapatja, míg a Fehértemplomról már előbb felrendelt 2 század (Glevitzky szerint 4 század) vörös-sapkásnak kellett a támadó hadoszlop bal szár-

nya gyanánt Strázsát megrohannia. A szerb védősereg a magyarok közeledténél hírére erős ágyuzást kezdett, melyet azonban Freudenreich tűzérsege csakhamar elhallgattatott, midőn pedig a kézifegyverek harca megkezdődött, történt, hogy Fáy Gyula, a 9-ik zászlóalj 2-ik századának közkedvelt és mindenkitől szeretett hadnagya, egy golyótól halálra sebesítve elesett. A vörös-sapkások, hogy hadnagyuk halálát megboszúlják, szúrónyszegezve törnek most előre és fergetegként vetik magukat a sáncokra minden ellenállót levágva vagy leszúrva. Ugyanakkor törtek előre a verseciek is úgy, hogy a szerbek mindenfelől körülvéve és a felbőszült magyaroktól kegyelem nélkül leütve majdnem mindnyájan elpusztultak. Körülbelül 673 hullát temettek el a különben teljesen porrá égett Strázsza környékén, nem számítva a Kárás-folyóba fultak-ét és 70-en lettek foglyok gyanánt Versecre hurcolva. A sáncokban talált 3 ágyú, továbbá nagyszámú szarvasmarha és sertés került a győzők birtokába.

Fáy hadnagyot másnap temették el a vörös-sapkások Fehértemplomban, hova hulláját átvittek és ugyanakkor súlyosztettek a földbe még hét koporsót mindmegannyi névtelen hőssel.

A strázsai ütközetet követő időt a Damjanichtól kapott újoncok beoktatására használta fel a zászlóalj és ennek keresztülvitelében nem is akadályoztatott egészen november végéig.

November második felében Kiss Ernő tábornok és Damjanich alezredes szabadságot vettek és Pestre utaztak; az előbbi Vetter ezredes, az utóbbit Kiss Pál őrnagy helyettesítette a hadtest — illetve hadosztály — parancsnokság vezetésében.

November 30-án szándékozott Vetter az összes rendelkezhető csapatokkal Pancsova irányában támadólag fellépni, még pedig olyképen, hogy míg Vetter maga a nagybecskereki hadosztálylyal Tomasevácon át nyomulna előre, igyekezzenek ugyanakkor Kiss Pál a verseciekkel Alibunár, Maderspach pedig a fehértemplom-

Ördöghidja
melletti
ütközet
nov. 30-án.

miakkal Palánkán és Ördöghídján áthatolva Pancsova irányában tért hódítani.

Maderspach hadoszlopához tartozott a többek között vörössapkásaink négy százada is. Hajnali 4 órakor hagyta el ezen kis sereg Fehértemplomot és Palánka irányában menetelt. A városka elé érve, Maderspach három részre osztotta különben is gyöngé csapatját: a balszárnynak kellett Ó-Palánkát megszállnia, míg a középhadnak és a jobb szárnynak egyenest az ördöghídnak és attól északra haladva jutott osztályrészül a Kárás folyón való átkelést kierőszakolni, — itt megjegyezzük, hogy a híd el volt torlaszolva és a Kárás jobb partján állott körülbelül 2500 szervianus 7 ágyúval. A középső oszlop a sűrű köd leple alatt majdnem észrevétlenül rohanja meg reggeli 7 órakor a hidat és azt hatalmába is keríti, jóllehet időközben megszólaltak már a szerbek ágyúi. Miután most már a két szárnyoszlop is elegyedett a küzdelembe, elrendelte Maderspach 9 óra tájban a szuronytámadást, melyet a szerbek be sem várva, futásnak eredtek. 3 ágyú, 8 császári lőszer-kocsi és több mint 200 ágyútöltény esett a győzők kezébe, az ellenséges erődítményeket pedig széjjel hányták katonáink.

A vörössapkások vesztesége volt ezen ütközetben: 3 halott, 2 súlyosan sebesült (Madarász őrmester, Jerabek tizedes) és több könnyen sérült. Különösen tűntették ki magokat ezen alkalommal Sándor százados, továbbá Abancourt, Jekelfalussy és Keresztesy hadnagyok.

Maderspach hadoszlopának kellett volna most a nyert utasítás értelmében a Duna mentén tovább haladnia, minthogy azonban az oszlopparancsnok Kiss Pál és Vetter előnyomulásainak sikertelenségéről értesült, tért ő is Fehértemplomra vissza.

December 11-én rendeltetett a zászlóalj négy első százada Fehértemplomból Versecre, mely menetelés bevezetését képezte egy újabb és még hírnevesebbé vált hadműveletnek. Ezen

Versecre való elinduláskor nem sejtették vitézeink, hogy Fehértemplomtól már végképen válnak meg, máskülönben mégis csak nehezebb esett volna egyik-másiknak elszakadni azon várostól, melynek lakóival majdnem teljes négy hónapon át együtt örült és együtt szenvedett. Az elvonult zászlóaljat pótlendő, menesztette le a kormány valamivel később a 28 ik zászlóaljat Fehértemplomra, melyet — szürke nadrágját véve ürügyül — egér-zászlóaljnak neveztek el a mieink.

Budapestről visszatért vezéreink — Kiss Ernő tábornok és Damjanich ezredes — abban állapodtak meg, hogy a november 30-án nem sikerült Vetter-féle tervet még egyszer kísérlék megvalósítani, még pedig akként, hogy Kiss a Vetter-féle hadosztálylyal Nagy-Becskerek felől homlokban támadná meg a tomáseváci szerb tábort, míg Damjanich saját hadosztályával Dobrica irányában előnyomúlva, igyekezzék majd annak hátába kerülni. Hogy Damjanich annál hatásosabban léphessen fel, átutaltatott hozzá Vetter hadosztályából a Gergely őrnagy parancsnoksága alatt álló 10-ik honvéd-zászlóalj is, mely ennek megfelelőleg Szerb-Bókán át Zichy-falvára vonult és ott egyelőre megállapodott. A 9-ik honvéd-zászlóalj négy százada — miként már olvastuk — 11-én rochirozott Versecre.

December 12-én indult Damjanich a szerb tábor megtámadására. Jobb szárnya (9 gyalog-, 1 lovas-század és 4 löveg) Gergely őrnagy parancsnoksága alatt egyenest Alibunárnak tartott, mialatt ő maga 12 gyalog-, 1½ lovas-század- és 9 löveggel Versecről egyelőre csak Károlyfalvára menetelt (ezen oszlophoz tartozott a vörös-sapkások 4 százada is). Úgy Alibunárt, mint Károlyfalvát megszállotta az ellenség és csak heves küzdelem, valamint többszörös szuronytámadás után sikerült azt kisebb részével Pancsova, nagyobb felével pedig Dobrica irányában visszavetni, mire Damjanich mindkét hadoszlopa

Alibunári
ütközet
dec. 12 én

Alibunárnál egyesült. A szerbek vesztesége állítólag az 500 embert is meghaladta; azonkívül került 2 ágyú, 2 lőszer-kocsi, 2 zászló és 300 lőfegyver a magyarok kezébe. A vörössapkások — Sóhalmy naplója szerint — csak 13 embert veszítettek el holtakban és valamivel többet sebesültekben.

Jarkováci
éjjeli ütközet
dec. 15-én.

Damjanich még aznap Ilancsaig, 13-án pedig Jarkováciig menetelt, hová későn este érkezett be és minthogy a lakosság csapatjait színelig szívesen fogadta és egy pihenő napot nagyon is igényelhetett, elhatározta, hogy a következő napon is Jarkovácon vesztegel és csak 15-én indul Tomasevác megrohanására, mely szándékáról ki is értesítette Kiss Ernő tábornokot, ki ezen jelentés vételére a maga részéről szintén elhalasztotta a támadást és 14-én Botoson állapodott meg.

Knicsanin tábornok, a tomaseváci szerb tábor parancsnoka, a közeledő kettős veszély láttára eltökélte magában, hogy egy éjjeli támadás alakjában először Damjanichra veti magát és miután az alibunári és károlyfalvi ütközetek után Dobricán áthaladt menekülő szerb oszlopokat a magáéval egyesítette, meg is üzente a jarkováci szerb lakosoknak, hogy a 14-ikéről 15-ikére való éjjel résen legyenek és a rajtaütőkkel szövetkezzenek.

A ravasz jarkováciak tőlük telhetőleg megvendégelték a honvédeket úgy, hogy ezek teljes biztonságban érezvén magukat, nyugalomra hajtották fejüket, midőn egyszerre éjféli utáni 1 órakor puskaropogás és ágyúk dörrenése zavarta meg álmukat. Fellármázott vitézeink félig felöltözve fegyvert ragadnak és a szabadba igyekeznek, de a legtöbb ajtót magukra zárva találják. Freudenreich tüzérkapitány iparkodik a főtéren felvonult ágyukat biztonságba vonszoltatni, de az óriási zavarban 7 ágyú a hozzátartozó lőszerkocsikkal együtt a Berzava-csatornába zuhan. A megvadult nyergeletlen lovak össze-vissza való száguldozása tetőzi a zavart és közben

közben eldördülnek a rejtett helyekből lövöldöző szerbek csoporttüzei. Ezen iszonyu órában sikerült Kiss Pál őrnagynak a maga vörössapkásait maga köré gyűjteni és szuronynyal meg fegyvertusával dolgozva érik el végre derék honvédeink a falu déli kijáratát, míg ugyanakkor Damjanich a többi csapatokkal a falu északi oldalára menekül és a Berzaván áthaladva húzódik ki a szabadba. De alig köszöntött be a viradat és nyomban megkezdődött a megtorlás véres munkája. Észak és dél felől hatoltak be a faluba most már rendezett csapataink és félretéve minden kiméletet, fizették vissza az élvezett vendégszeretetet. 800—900 szerb hullá borította el az utcákat és tereket és nagy azoknak száma, kik a felbőszült honvédek által felgyújtott község lángjaiban találták vesztöket. Kevesen érték el a merénylők közül Pancsovát, hová Knicsanin az életben maradt főbbekkel elmenekült.

De a rútul törbe ejtett magyarok vesztesége is volt jelentékeny és közel 300-ra tehető a meggyilkolt honvédek száma.

Jarkovácnak földig történt lerombolása és a Berzavába zuhant hadiszer kiemelése után Damjanich hadosztálya Szarcsára menetelt és ugyanoda követte őt Kiss Ernő tábornok a Vetter-féle hadosztálylyal is, miután a most már üres tomaseváci szerb tábor sáncait megelőzőleg leromboltatta.

Ha a magyarok az alibunári és jarkováci ütközetek után a futó ellenségre vetik magukat, több mint valószínű, hogy a körülbelül 12—14.000 emberből álló magyar haderő a pancsovai erődítéseket is hatalmába kerítve, a szerb uralomnak a bánáság területén teljesen véget vethetett volna; ámde Kiss tábornok nem tartozott a gyors fellépésű egyénekhez és most is — a temesvári osztrák őrség némi portyázásának hírére — inkább Temesvár felé fordult, mint Pancsova irányában, bár tudhatta, hogy az említett várat egyelőre még nem rohanhatja

Diverzió
Temesvár
felé.

meg, míg Pancsova elejtésével egy biztos sikertől fosztja meg seregét.

Ezen utóbbi elhatározásnak megfelelőleg indította tehát Kiss Ernő csapatjait Temesvár irányában utnak és december 23-án Csákován állapodott meg. Ezen időben csatlakozhatott a 9-ik zászlóaljhoz annak Fehértemplomban hagyott 3-ik osztálya, miután ez megelőzőleg még egyszer Szászkabányára divergált. A zászlóalj feletti parancsnokság — miután Kiss Pál időközben alezredessé léptetvén előre, Damjanich hadosztályában dandárt kapott, a másik két rangidősebb százados, t. i. Rácz és Plitz pedig őrnagyi ranggal más-más zászlóaljhoz kerültek — most Elek Ferenc legidősebb századosra lett bízva.

Csákova környékének megszállása után az osztrák őrség természetesen a várban huzódott meg, mely ellen Kiss most még kevésbé tehetett valamit, mivel vezérkari főnöke — Klapka őrnagy — 3 zászlóalj- és 2 üteggel a kormány által a Felső-Tiszához lett felrendelve. Ily előzmények után tehát ismét a régi becskerek-verseci terepen szállásoltatta el a magyar tábornok csapatjait, miközben a 9-ik honvédzászlóalj december 25-én Dettára, 26-án Versecre, 28-án pedig Nagy-Margittára menetelt.

Ezen mozdulatok kétségenkívül bevezetését képezték egy Pancsova ellen irányítandó támadásnak, csak hogy erre a legalkalmasabb időpont — a haszontalan temesvári diverzió folytán — már elveszett, amennyiben hadtestünk Klapka osztályának elkülönítésével jelentékenyen csökkent, a szerbek pedig időközben újra rendezkedhettek és Pancsovát még jobban erősíthették meg.

December 29-én pontosította össze Kiss Ernő (december 22-ike óta) altábornagy Zichyfalva környékén összes rendelkezhető csapatjait; Vetter hadosztályát átvette Nagy Sándor, a beteg Damjanich-ét vezette Kiss Pál alezredes. Január 1-én szállotta meg zászlóaljunk Újfalut (Petrovoszellótól délnyugatra) és Franzfeld bir-

tokába is helyezkedett, miközben már jelentékeny ellenállásra talált, bár mindössze csak 3 sebesültje támad.

Január 2-án reggel 6 órakor indultak el csapataink sűrű ködben és 18° R. hidegben Franzfeldről Pancsova megtámadására. A köd leple alatt jobbra rochiroztatta Kiss Ernő hadtestét úgy, hogy ez majdnem Jabukáig kitérve a Temes mentében haladt a város felé. A szerbek persze Újfalú és Franzfeld felől várták a főtámadást, mennyire rémültek meg tehát, mikor a köd felszállása után majdnem bal oldalukban látták a magyar sereget és ha Kiss most elrendeli a rohamot, bizonyosan hatalmukba kerítettek volna vitézeink az ellenséges tábornok. De a magyar fővezér csupán ágyútűzre szorítkozott, mely majdnem 3 óráig tartott, miközben pedig katonáink a nagy hidegtől szerfölött sokat szenvedtek, a szerbeknek pedig megadatott az alkalom egy kis szárnyváltoztatásra és tömegüknek eltoltására. Ennek láttára, valamint azon jelentés vételére, hogy a tűzérség löszere fogytán van, rendeli el Kiss altábornagy délutáni 2 órakor a visszavonulást, mely amennyire indokolatlan, ép oly annyira végzetes volt seregünkre nézve. Az étlen-szomjan és a hidegtől majd megdermesztett katonák a visszavonulás okát jelentékenyebbnek gondolva, csakhamar elveszítették öntudatukat és kötelékeik felbontásával 5, 10, 15 emberből álló csoportokra oszolva huzódnak majdnem futásszerűleg Franzfeld és Újfalú irányában vissza.

Csak a 9-ik zászlóalj (és Hegyesi szerint a 3-ik is) őrzi meg nyugalmát; lépésenkint hátrálva képezi ez a futó sereg utóvédjét, bár — Sóhalmy szerint — hasonlóképen sokat szenvedett. Harminc vörössapkás vitézünk fagyott meg ezen gyászos visszavonulás éjjelén és legalább 40-nek fagyott le a füle, orra, keze vagy a lába. Szerencse, hogy az ellenségnek nem volt lovasága, máskülönben nagy pusztítást végzett volna sorainkban. Ezen körülménynek tudható be tehát,

Pancsova
megtámadása
jan. 2-án.

hogy Újfalutól kezdve meglehetősen csendben folyt a visszavonulás, de borzasztó volt ez úgy is. A hold nem fénylett, csillagok nem látszóttak, ráborúlt tehát a lakatlan, végtelen pusztaságra a fekete éj; csak itt-ott hallatszott egy-egy el-esett honvédnek segélykiáltása, a podgyászszeke-rek csakhamar megteltek a gyöngélkedőkkel és mire őket végre Zichyfalván lerakták, elnémult a nagy hidegtől egyik-másik közülök mindörökre . . . Kicsinyben hasonlított ezen menet Napoleon oroszországi visszavonulásához . . .

Alibunárra érkezve megpihent a sereg, de enni-inni valója nem volt, hiszen még a bor is megfagyott a kulacsokban. Tovább folytatták tehát a menetet és Zichyfalva—Versec vonaláig meg sem állottak, a 10 mértföldnyi utat, melyhez odamenet 3 nap kellett, megtették visszafelé 36 óra alatt! A magyarok összes vesztesége megközelítette a 300-at.

Felrendelés
a Középső-
Tiszához.

A vörössapkások zászlóalja január 4., 5. és 6-án gyülekezett Versecen; 8-án Zichyfalvára, 11-én Paulisra (Versec mellett), 13-án újra Zichyfalvára, 16-án végül Módosra vonult. Itt vették vörös-sapkásaink a hírt, hogy a kormánynak rendelete folytán az összes nélkülözhető bántási hadak a Kiss Ernő utódjául kinevezett és tábornokká előléptetett Damjanich parancsnoksága alatt a Középső-Tiszához vonatnának fel és hogy a bántásban csak annyi haderő maradna vissza, amennyi Arad és Temesvár megfigyelésére épen szükséges. A Maros-Tisza-Duna-köz ezzel a szerbeknek engedtetett át és a magyar szellemű lakosok sok ezer kocsija követte Damjanich kivonuló csapatjait, nehogy a kegyetlen és barbár ellenség bosszújának áldozatul essenek.

Damjanich hadosztályával hagyta el a 9-ik honvédzászlóalj is ezen első dicső fegyvertényeivel megszentelt és fiainak vérével áztatott harmezőt . . .

III.

Nagy-Becskerektől — Komáromig.

(Január 17-től — április 28-ig.)

A bántás kiűritésére vonatkozó parancs vételével Damjanich tábornok Nagy-Becskerek környékén vonta össze hadtestét, hova — Sóhalmy naplója szerint — január 19-én érkezett be a vörössapkások zászlóalja is. Onnét indultak vitézeink 20-án Tordára, 21-én Zsombolyára. Ittlétük alatt fosztotta meg a kegyetlen halál nemzeti ügyünket egyik legbuzgóbb harcosától: a hős Maderspach alezredes, ki a pancsovai expedíció alkalmával halálosan meghűtötte magát, Zsombolyára érve, jobb hazába költözött.

Felvonulás
a Középső-
Tiszához.

Mielőtt elhagynók a bántást, kell még egy specialitásról megemlékeznünk, mely zászlóaljunk szervezetében észlelhető volt. Hallottuk már, hogy Damjanich különös jóvoltából még Fehértemplomban vagy 600 különböző nemzeti-ségű és vallású ujoncot nyertünk, kik csakhamar összeforrtak a többiekkel és méltókká váltak a vörössapka viselésére; úgy látszik azonban, hogy a novemberi és december havi csatározások és kiváltképen a pancsovai expedíció kínjai ismét túlságosan megtizedelhették a zászlóalj sorait és ennek tudható be, hogy Versecről történt elvonulásakor Damjanich az u. n. temesvári századot is csatoltatta vörössapkas zászlóaljunkhoz, úgy, hogy ez most nem hat, hanem hét századból állott. Nevezett század ugyanis Versec állandó őrségét képezte és nagyjából temes- és krassómegyei oláh és német ujoncokból állott. Tisztjei voltak: Fijala János százados, Cechini József főhadnagy, Meskó Gyula és Salló János hadnagyok. Honnét vette ezen szá-

zad a „temesvári“ elnevezést? azt nem sikerült már ezen sorok írójának felderítenie.

Rövid pihenés után elhagyta Damjanich hadteste Zsombolyát és Új-Arad felé tartott, hova január 24-én érkezett be. Hogy a Középső-Tiszához rendelt hadtest miért vállalkozott ezen kitérésre, ennek magyarázatát nyújtja nekünk Gaál Miklós ezredes, az új-aradi várat ostromló hadosztály parancsnokának, Damjanichhoz intézett levele, melyben egy nagyobb számú haderő alkalmazhatásának esetében a vár elfoglalását lehetségesnek mondta. A vár közelébe érve, odavágtat Damjanich a 3-ik és 9-ik honvédszászlóalj arcvonalai elé és így szólt hozzájuk: „Fiuk! Látjátok, az ott Arad vára, megrohanására az előkészületek meg vannak téve, beveszitek ugy-e?“ S egy hanggal kiáltotta el mind a két csapat: „Be vesszük, esküszünk!“ De bizony a rohamból semmi sem lett. Damjanich meggyőződött ugyanis arról, hogy a Gaál-féle előkészületek még egyáltalában nem egyengették a roham útját s így, miután Hrabovszky alezredes parancsnoksága alatt még egy jelentékeny hadosztályt a nagyon is szorongatott Bem segítségére Erdélybe küldött, elhagyta február 3-án az új-aradi vár környékét és Glogováccal szemben átkelve a Maroson, aznap Ó-Aradon pihent, a következő napon pedig folytatta útját a Középső-Tisza irányában. Fölösleges is mondanunk talán, hogy az eddigi bánsági hadtest a különböző elvezénylések és kiváltképen Hrabovszky kiválása folytán most már csak egy közönséges hadosztályvá zsugorodott össze, melynek létszáma nem lehetett több 5—6000 embernél.

A következő napokon folytatott menetelések kapcsán szászlójunk február 4-én Batonyára, 5-én Tót-Komlóra, 6-án Orosházára érkezett be, mely utóbbi helyen négy napig időzött, majd 10-én tovább indulva este Szentest szállotta meg. Szentesen mindössze két hétig vesztgelt a zászlóalj, de időközben el-ellátogatott Vásárhelyre meg Csongrádra is.

Itt megemlítjük, hogy a bánsági hadtesttel egyidejűleg lett a bácskai sereg is a Középső-Tiszához felrendelve. Ezen hadtest eleinte Bakonyi, később Eszterházy, végül Vécsey Károly gróf parancsnoksága alatt állott és a Bezerédy-, meg Hadik-féle hadoszlopnak Ujvidék és Szeged környékén történt hátrahagyása után — még Damjanich hadoszlopát megelőzőleg — Szentesen át Török-Szent-Miklósra vonult és ott egyelőre várakozó állásba helyezkedett. A különböző elvezénylések következtében hasonlóképen csak hadosztályvá degradált Vécsey-féle sereg körülbelül 4—5000 emberből állott.

A Tokaj—Miskolc—Tiszafüred között összpontosuló magyar főszereg újonnan kinevezett főparancsnoka — Dembinski altábornagynak — hadműveleti terve szerint kellett a Középső-Tisza balpartján felvonuló Vécsey- és Damjanich-féle hadosztályoknak Szolnokon át tüntetőleg előtörniök, hogy a főváros előtt álló császári főszereg figyelme a miskolc—pesti úttól elterelve, délre irányíttassék, minek elérével Dembinski későbbi fellépte Gyöngyös és Hatvan irányában annál hatásosabban érvényesülhetne. Csakhogy ezen demonstrációnak előbb kellett volna megtörténnie, t. i. még akkor, midőn az osztrák főszereg még Pest előtt állott, azon időben, mikor a szolnoki ütközet tényleg bekövetkezett — március 5-én — már nem lehetett Windischgrätzre nézve a szolnoki debouché meglepő, hiszen tudta ő azt nagyon jól, hol áll a magyarok főereje, Kápolnánál találkozott már vele.

Hogy miért késett tehát Dembinski ezen már régebben tervbe vett szolnoki kirohanás elrendelésével, annak okát nem tudjuk. A csapatok távollétére nem hívatkozhatott, mert — miként olvastuk — két, sőt három hétig is vesztgelték már Vécsey és Damjanich csapatjai Török-Szent-Miklós és Szentest között. Bármilyen fényes is volt e szerint a szolnoki ütközet, — mint demonstráció nem sikerült.

Dembinski
hadműveleti
terve.

Szolnoki út-
közet márc.
5-én.

Miután tehát Damjanich tábornok a magyar hadsereg parancsnok szándékát ismerte, február harmadik tizedében közelebbre tolatta hadoszlopait a Középső-Tiszához, minek elrendelése után a 9-ik honvéd-zászlóalj 24-én Kun-Szent-Mártonra, 25-én pedig Tisza-Földvárra menetelt.

Az osztrák főszereg a kápolnai csata után ismét a fővárosokat közvetlenül védő kecskemétecegléd-jászberényi vonalon rendezkedett be; előre-tolt csapatok gyanánt állottak Karger tábornok gyalog-dandára Szolnokon és Ottinger tábornok lovas-dandára Nagy-Abonyban, Poroszlóval szemben figyelt Schulzig altábornagy hadosztálya.

Jóllehet tehát — miként már előbb mondtuk — a kápolnai csata után egy szolnoki tüntetés már tárgytalanná vált, mégis elhatározták a Középső-Tiszánál álló magyar tábornokok, hogy az ellenparancs kimaradtával Szolnokot megrohanják. A kölcsönös megállapodás szerint kellett Vécseynek Török-Szent-Miklós felől arcban, Damjanichnak pedig — Cibakházánál a Tiszán átkelve — oldalt támadnia.

Március 4-ikéről 5-ikére virradó éjjel kelt át Damjanich 7 zászlóalj, 11 lovasszázad és 20 löveggel Cibakházánál a Tisza jobb partjára és teljes csendben Tisza-Várkonyig nyomult előre, hol csatarendbe sorakozott. A jobb szárnyon állott a kassai 34-ik sor-gyalogezred 1 zászlóalja, továbbá a 65-ik honvéd-zászlóalj és 1 utász-század; a középhadat alkották a 3-ik és 9-ik honvéd-zászlóalj és 1 zászlóalj lengyel legionárius; a balszárnynon lovagolt a 2-ik huszárezred; két század vadász, 1 század utász és 1 század lengyel-dzsidás képezték az előhadat; tartalékviszonyban állott a győri 19-ik és az eperjesi 60-ik sor-gyalogezred 1 — 1 zászlóalja.

Ily alakzatban rendeli el Damjanich az előnyomulást és reggeli 8 órakor megkezdí ágyúival a tüzelést. Karger tábornok már 7 órakor értesült a magyarok közeledtéről és egy mozdonyt menesztett Nagy-Abonyba, Ottingertől segílyt kérve. Míg Damjanich hadosztálya bal-

szárnyával az abonyi úton áthaladva Karger dandárát a városba szorítja vissza, az alatt sikerült Vécseynek a tiszai hidat hatalmába kerítenie, mire a városba szorult ellenség helyzete kétségbeejtővé lett és ha Ottinger lovas-dandára déltájban Abony felől meg nem érkezik és a Karger-dandárt a Zagyvára szorító 2-ik huszárezredet ezzel le nem köti, több mint valószínű, hogy az egész gyalog-dandár a magyarok kezébe kerül.

De így is meg lehettek elégedve a miéink az elért eredményekkel. 673 osztrák halott borította el a csatatér, több mint 100 fült a Zagyvára, körülbelül 800-ra tehető a foglyok száma; azonkívül került még a magyarok kezére 5 ágyú, 13 lőszerkocsi, 220 ló és egy hadipénztár 7000 forinttal. A mi veszteségünk nem igen közelítette meg a 300-at.

Hogy mily részletes szerepet játszott 9-ik zászlóaljunk ezen szép fegyvertényben, azt hű feljegyzések hiányában nem igen állapíthatjuk már meg. Eddigélé hódoltunk azon kedves meggyőződésünknek, hogy az ágyúüteget a vörössapkások foglalták el, de Hegyesi Márton, a 3-ik zászlóalj történetének megírója, ezen hőstettet egyesegyedül az ő zászlóaljának tudja be érdemül és mintegy vigasztalásul emeli ki később a 9-esek azon vakmerőségét, mellyel az ellenséges lovasságnak szuronyt-szegezve nekimentek, minek láttára maga Damjanich is azt mondta volna: „Ezt Napoleon katonái is csak egyszer tevék meg.“

Glevitzky elbeszéléséből csak annyit tudunk, hogy Damjanich délután a vörössapkások táborhelyét felkereste és gulyás-főztükből evett.

Szolnok bevétele után megvált Vécsey gróf eddig vezetett hadosztályától, mire ez, valamint Damjanich-é a III. hadtest nevezete és az utóbbi tábornok parancsnoksága alatt egy seregtestté egyesítettett össze. Vécsey átvette később az aradi várat ostromló V. hadtest fölötti vezényletet.

Cibakháza
és Tiszafüred
között.

A III. hadtest — körülbelül március 9-én — a Tisza bal partjára vonult vissza és Török-Szent-Miklósnál állapodott meg, hol az I. (Klapka) és II. (Aulich) is táborba szállt. Az itt összpontosított három hadtesttel szándékozott a Dembinski helyébe fővezérré kinevezett Vetter altn. Cibakházán átkelve, az osztrák főszereg ellen támadólag fellépni, míg Görgey tábornok a VII-el Tokajon és Miskolcon át a gyöngyösi országutra tolatott előre azon rendeltetéssel, hogy Vetter előnyomulását ezen oldalról megsegítse. Március 18-án tényleg át is kelt Vetter Cibakháza mellett a Tiszán, de 22-én már ismét Török-Szent-Miklóson állott. Az utak rossz sága okozta — állítólag — a támadó hadműveletek ily gyors beszüntetését. Egy későbbi terv szerint kellett a magyar főszeregnek Tisza-Füreden átkelve és Görgey VII. hadtestével egyesülve a támadó mozdulatokat megkezdenie, mely újabb terv szellemében a III., II. és I. számú hadtestek márc. 26., 27. és 28-án a fentjelzett helyen tényleg át is mentek a Tisza jobb partjára, miközben azonban Vetter hirtelenül megbetegedett és Görgeyre szállt a hadszereg fölötti parancsnokság.

Válságos
belügyek.

Válságos napokat élt ezen ide-oda való menetelés korszakában a 9-ik honvéd-zászlóalj és majdnem érthetlenné válik előttünk az ügy, ha azt a modern és konzolidált viszonyú katona-élet alapfogalmai szerint vesszük fontolóra. Nem több, de nem is kevesebbről van itt szó, mint arról, hogy a zászlóalj tisztikara megtagadta az engedelmisséget őrnagyának — Elek Ferencnek — és annak a zászlóalj-parancsnokságtól való eltávolítását kérte. Már a szolnoki ütközet napján mutatkoztak bizonyos differenciák az őrnagy és tisztikara között, melyek azonban a következő napokban még jobban kiélesültek. Ezen ellentét, sőt mondhatni ellenséges viszonynak okát nem találjuk meg eléggé körülírva Glevitzky feljegyzéseiben, de annyit kiolvashatunk az utóbbiakból, hogy Elek őrnagy a

tisztikar és legénység jólétével egy cseppet sem törődött, a belszolgálatot a maga útjára engedte és azonkívül még az itálnak is hódolt olyannyira, hogy a zászlóalj legénységi állományában tisztán ezen egy körülmény behatása folytán a fegyelmezetlenség napról-napra nagyobb mértéket öltött. Midőn az állapotok már tartóhatatlanokká váltak, elhatározta a tisztikar, hogy az egész dologról Leiningen alezredesnek, mint akkori dandár-parancsnoknak, jelentést teend és azt a legidősebb százados és legfiatalabb hadnagy (Glevitzky) kiküldésével meg is tette. Leiningen — épen a tiszafüredi tartózkodás idejében — magához kérte a tiszteket és tőle telhetőleg egyengetni akarta az ellentéteket, de erre kiáll Fülhegyi százados és vagy Elek őrnagy eltávolítását, vagy pedig az egész tisztikarnak más zászlóaljakba való beosztását kéri, de együttesen nem maradhatnak semmi esetre sem. Ennek hallatára méltán eshetett gondolkodóba Leiningen, mert ha egy vörös-sapkás tiszt át-helyeztetését kéri, akkor a baj már igen nagy lehet; a dandár-parancsnok tehát odautasította a tiszteket, hogy panaszukat 24 órán belül írásbelileg adnák be hozzá. A véletlen gyorsította az ügy lebonyolítását. Másnap — március 28-án — egy faluba érkezett a zászlóalj és a zúzmara esőtől át-megátázva várják honvédeink a szállások kiutaltatását, melyek más csapatok számára már régen ki voltak jelölve. Véletlenül odatéved Leiningen alezredes és azon kérdésére: „hol van az őrnagy úr?” a korcsma felé igazított el, mikor pedig abba belépett, ott találta a legvirágzóbb hangulatban Elek őrnagyot, Sassy hadnagyot és zászlóalj-segéd tisztet, végül pedig Tóth századosot, az I. század parancsnokát. Leiningen most már tisztában lévén a helyzettel, Eleket és Sasyt állásaiktól nyomban elmozdította és a zászlóalj fölötti parancsnokságot a legidősebb századosra, Sándor Kálmánra bízta, ki viszont segédjéül Glevitzky hadnagyot választotta maga mellé.

Új parancsnokkal és — úgy látszik — belértékében is megújítva kezdte meg zászlóaljunk a győzedelmes tavaszi hadjáratot. Március 31-én érkeztek a vörös-sapkások Kerecsendre, április 1-én Gyöngyösre. A III. hadtest új belső tagoltságának keresztúlvitelével a 9-ik honvéd-zászlóalj, továbbá a 60-ik sor-ezred 3-ik zászlóalja és a lengyel legionáriusok egy zászlóalja Kiss Pál alezredes parancsnoksága alatt új dandárt alkottak, míg Leiningen más dandárt kapott, — e két dandár együttvéve alkotta Wisocki ezredes hadosztályát; a hadtest másik hadosztálya Nagy Sándor ezredes parancsnoksága alatt állott. De a zászlóalj alosztályaiban is állott be némi változás, — minthogy t. i. egyrészt az ütközetek folytán beállott veszteségek, másrészt pedig a kolera pusztításai következtében is zászlóaljunk sorai meglehetősen megritkultak, a zászlóalj parancsnoksága feloszlatta az eddigi u. n. temesvári századot és annak legényeit a többi századokba osztotta be. Ezek után ismét normális 6 százados zászlóaljjá átalakítva meneteltek vitézeink április 2-án Árokszállásra. Déltájban hallatszott Hatvan felől erősebb ágyútűz, — a III. hadtesttől jobbra menetelő VII. hadtest ütközött meg Schlick gróf osztrák hadtestével. Wisocki hadosztálya nyomban fegyvert fogott és az ágyuzaj irányában nyomult előre, mire azonban a mieink Hatvanhoz közel értek, elvégezte már a VII. hadtest a maga dolgát úgy, hogy Wisockinak jóformán csak a lovassága vegyülhetett a harcba.

Április 3-án Jászberényre érkezett a III. hadtest, honnét következő napon Nagy-Kátára menetelt. Alig szállottak azonban vitézeink a táborba és fogtak hozzá az ebéd elkészítéséhez, újra fegyver alá szólították őket és gyors menekben haladt az egész hadtest Tápió-Bicske irányában, honnét erős ágyuzás hallatszott. A mieinktől balra menetelő I. hadtest ugyanis a Tápión átvezető hid közelében Jellachich hadtestének utóvéd-dandárába ütközött és azt meg

is támadta, de csakhamar megtántorodott, sőt futásnak is eredt. Épen jókor érkezett tehát a Wisocki-féle hadosztály, hogy a megrendült egyensúlyt helyreállítsa. Freudenreich és Philipovszky ütegei azonnal lemozdonyoztak és tűz alá vették Rastić és Sternberg osztrák tábornokok dandárait, melyek már a hidon áthaladva üldözték az I. hadtest futó oszlopait. Az ágyúharc bevezető zenéje mellett indult most az egész Wisocki-hadosztály — dandárral dandár mellett — a hid visszafoglalására előre, miközben a Leiningen-dandárbeli 3-ik zászlóalj a Kiss Pál-féle 9-ik zászlóalj szomszédságába került. Pusztító tűz fogadja mind a két csapatot. Kiss Pál dandár-parancsnok némileg oldalt akarja tolatni a vörös-sapkások zászlóalját, hogy az ottlevő homokbuckák által védve kevesebb veszteséggel közelítse meg a hidat, míg a 3-ik zászlóalj homlokban támad; ezt látva a 9-esek odakiáltanak Kissnek: „Az Istennek sem!” és rohanva sietnek ismét a fehér-tollasok mellé kerülni. Ezen párját ritkító nemes verseny eredménye lőn, hogy mind a két zászlóalj legénysége a hid közelében összegabalyodva és az ellenség láttára egymást kezdi döngetni, csak-hogy egyik a másiknál előbb érhesen a hidhoz. A tisztek ezen rivalitás ilyen megnyilatkozására mitsem tehettek, míg végre Földváry Károly őrnagy, a 3-ik zászlóalj parancsnoka a vörös-sapkások zászlótartójának kezéből kiragadja a lobogót és „Utánam fiúk!” kiáltással a hidra vezeti mind a két csapat legénységét. Ezen roham közben esett el tőlünk súlyosra sebesítve Vécsey Gyula báró főhadnagy, míg Fülhegyi százados a gyomor táján egy lapos lövést kapott, melytől ugyan összeesett, de csakhamar magához is tért, — a golyó ugyanis kardszíjának csatján akadt meg.

Ezen kombinált roham kezünkbe juttatta a hidat és a császáriak futásnak indultak, de 2 tiszt és 43 legény ifjú életébe került zászlóaljunk ezen hőstette.

Az általunk elmondott Földváry-féle jeletet Hegyesi is említi a 3-ik zászlóalj történetében, csak hogy ő nem Földváryt, hanem Szikszai Lajos fehér tollas hadnagy kezébe juttatja a lobogót. Glevitzky szerint tényleg a 3-ik zászlóalj parancsnoka volt elbeszélésünk hőse.

Az ügy különben a hadtest legfőbb fóruma elé is került. Damjanich tábornok ugyanis tanuja volt a híd bírása körül kifejtett versenygésnek, azt is tudta, hogy ezen versenygés — bármennyire dícséretes az alapgondolata — személyes torzsalkodássá sohasem fajulhat el, és minthogy a nap folyamán arról is értesült, hogy a 9-ik zászlóalj tisztikara a zászló elviteléből folyólag még megtorlásra is gondol, elérkezettnek gondolta immár az időpontot, hogy a kiélesbült viszálynak véget vessen. Mielőtt tehát másnap reggel a hadtest tovább indult volna, Damjanich felállította a két zászlóaljat egymással szemben és előbb a 9-ik, majd a 3-ik zászlóalj tisztikarához beszélt ezen dologban, később pedig mondott Kiss Pál alezredes egy hosszabb beszédet arra kérve mind a két csapatot, hogy a nemes verseny határain belül egymásnak kölcsönös megbecsüléséről ne feledkezzenek meg sohasem. A két versengő zászlóalj tisztjei most megölelték egymást és látszólag megvolt a béke, a vörös-sapkások zászlótartója azonban a lobogó átengedéseért haditörvényszék elé került és április 6-án Kókán agyonlővetett... Summum jussumma injuria!...

Isaszegi csata
április 6-án.

Április 5-én Kóka mellett táborozott a zászlóalj, hol vörös-sapkásaink tanui voltak az ottani plebános kivégeztetésének, — állítólag osztrák proklamációk terjesztése miatt mondotta ki reá Damjanich a halálos ítéletet. Másnap korán reggel Dányon áthaladva a „Király-erdő”-nek tartott a III. hadtest, tőle balra — Pécel irányában — menetelt az első, mindkettőjüket követte a II., míg Gáspár tnk. a VII.-el még Hatvan előtt állott. A Király-erdőn túl délfele folyó Rákos-patak jobb partját képező magas-

laton állott Jellachich hadteste, mely Bicskéről vonult ide vissza, Rastić és Gramont dandárai még az erdő keleti szélén pihentek.

Rastić dandárára bukkant délután 1 órakor a Király-erdőhöz közeledő III. hadtest, mire nevezett dandár néhány lövés váltása után át is vonult az erdőn és az isaszegi magaslaton álló hadtestéhez csatlakozik. Damjanich sarkon követi a hátráló ellenséget és csakhamar megszállja az erdő északnyugati szélét, még pedig Leiningen és Knezich dandáráival a jobb, Kiss Páléval és a lovassággal a bal szárnyon.

A III. hadtesttől balra ment — miként már olvastuk — az I. hadtest; midőn pedig ez az erdő délnyugati részét elfoglalva, a magaslatok felé előbbre akar nyomulni, beleütközik Schulzig altn. hadosztályába és az I. hadtest dandárai meghátrálnak — akárcsak két nappal előbb Bicskénél. Két órán át harcolt most a III. hadtest egymagára hagyatva Jellachich seregével szemben és több mint 100 ágyú szórta mind a két részről a halált jobbra-balra. Damjanich, magán segitendő, 4 óra tájban megkezdte a szuronytámadást a magaslatok ellen, de akkor megjelenik jobb szárnyában Lichtenstein hadosztálya és ő kénytelen az erdő szélére visszavonulni. Öt óra tájban jelent meg végre a csatatéren Aulich tnk. a II. hadtesttel és valamivel később maga Görgei tnk. is, ki most a II. hadtestbeli Mihályi-dandárt Damjanich jobb szárnyára mentesztette előre, a többi három dandárral pedig Nagy Sándor lovassága és Kiss Pál dandára közé beékelődve, a lankadó III. hadtestbe új életet önt. Kevéssel utóbb sikerült Görgeynek az I. hadtest megfutott részét is rendbe szedni és újra a küzdelembe vinni úgy, hogy a magyarok felsőbbsege csakhamar az egész vonalon érvényesülhetett. Az időközben megérkezett Windischgrätz herceg igyekszik ugyan Ottinger és Montenuovo lovassdandárával a magyarok további felfejlődését megakasztani és Nagy Sándor lovasságát tényleg meghátrálásra is bírja, de tovább nem képes

előrehatolni. A magyar hadak most ellen-támadásba mennek át és nemsokára kerül az égő Isaszeg, valamint a Rákos jobb partján elhúzódó magaslat a birtokukba, miután Jellachich hadteste már előbb elvonult. Míg ily módon a magyarok balszárnyán a küzdelem esti 8 órakor már véget ért, azalatt Damjanich és Lichtenstein csapatjai még 11 órakor is hadakoztak egymással.

Zászlóaljunk a III. hadtest legszélsőbb bal-szárnyát képezve, majdnem hét teljes órán át állott a küzdelemben és ennek megfelelő volt a veszteség is, amennyiben holtak és sebesültekben összesen 2 tisztet, 5 őrmestert, 7 tizedest és 98 közvitét — köztük 7 dobost — veszített; a két tiszt volt: Tóth Lajos százados és Szepessy Géza hadnagy.

A nap fényének megfelelő volt azonban a vacsora: nagy nehezen sikerült ugyanis éhes vitézeinknek az egyik égő ház pincéjében egy hordó besavanyított káposztát felfedezniök, — nyomban kigurították és el is fogyasztották a tartalmát. Kolbászt azonban már seholsem találtak.

Vác felé.

Másnap — április 7-én — Gödöllőre vonult a zászlóalj, a hol az ország kormányzója — Kossuth Lajos — előtt defilírozhattak vitézeink, Kossuth pedig levett kalappal a kezében fogadta a derék zászlóalj díszmenetét. Feléjük is kiáltott erre Damjanich: „Fiúk! ilyen dicsőségben nem részesül csak egy amerikai hadsereg!”

Az isaszegi csata után indult a magyar főssereg Komárom felmentésére.

Április 8-án Mogyoródra, 9-én Veresegyházra menetelt a III. hadtest és az egész Vác felé néző magyar hadsereg jobb szárnyát alkotta; a középben állott az I. (Csomádon) és a bal szárnyon a VII. hadtest (Fóthon). A II. hadtest Cinkotán maradt vissza és Pest felé demonstrált.

Első váczi
csata
ápr. 10-én.

Április 10-én haladt a III. hadtest Vác irányában előre és egyelőre Sződön állapodott

meg, tőle balra és némileg visszatartva menelt az I. hadtest, melyből egy dandár (Bobich-é) egészen Hartyánig terjeszkedett ki. Váczott Götz osztrák tnk hadosztálya állott.

Szödnél csatarendbe állott a hadtest. A legszélsőbb bal szárnyon állott Czillich dandára, azután jöttek Leiningen és Kiss Pál, végül a jobb szárnyon Kökényessy dandárai. Kilenc órakor rendelte el Damjanich az előnyomulást és egy óra múlva már tűzben állottak hadoszlopaink. Kiss Pál és Kökényessy dandárai a várostól északra elterülő magaslatok ellen nyomultak előre, míg az első két dandár a hétkápolnai híd megrohanására indult.

Götz tábornok halálra sebesülve átadja a parancsnokságot Jablonovszky tábornoknak, ki meggyőződve a magyarok túlerejéről, délután 2 órakor megkezdi a visszavonulást és Nagy-Maros felé vonult vissza. Az osztrákok 343 embert veszítettek holtak- és sebesültekben.

A tartalék viszonyban levő I. hadtest egy lövéshez sem jutott.

Április 11-én vonult a III. hadtest Nagy-Oroszira és 14-én érte el Ipolyságot, honnét 16-án Ó-Barsra tolatott előre; ugyanakkor állottak az I. hadtest Kis- és Nagy-Szeccsén, a VII. pedig Nagyodon és Zsemléren. Görgey főhadiszállása Lévára került.

Az osztrák hadvezetőség Görgey megkerülő hadműveleteinek felismerése után a Komáromot ostromló sereg védelmére egy újabb hadtestet vont össze, mely Wohlgemuth altábornagy parancsnoksága alá helyeztetett és melynek alkatrészeit képezték: Jablonowszkyknak Vácznál megvert hadosztálya (két dandár), továbbá a Bécsből már előbb odarendelt Herzinger-, Teuchert- és Theissing-féle dandárok, végül pedig a komáromi ostromhadtól elvezényelt Veigl-féle dandár, összesen vagy 20.000 ember. Ezen hadtestnek kellett a komárom-lévai úton összpontosulnia.

Április 18-ára nézve elrendelte Görgey, hogy a III. hadtest Ó-Bars, az I. Szece, a VII. pedig

Nagy-sallói
csata
április 19-én.

Zsemlélnél igyekezzék a Garamon át hidat verni és a tulsó parton állást foglalni. Legelsőnek készült el a szecsei híd, míg az a másik két helyen hídanyag hiányában sehogysem tudott létrejönni. Időmulasztás elkerülése végett megparancsolta tehát Görgey, hogy a III. hadtest is Szecsére levonulva, itt ejtse meg az átkelést. S úgy is lett. Az I. hadtest volt az első, mely 18-án reggel a Garamon áthaladt és még az nap Garam-Lök és Alsó-Pélig terjeszkedett ki, sőt egy kis előretolt csapatosztály magát Nagy-Sallót szállotta meg, utánna jött a III., mely ugyanakkor Derezslynyre vonult. A VII. hadtest megépítette aznap a neki szóló zsemléri hidat.

Április 19-én reggeli 5 óra után jelent meg Nagy-Salló előtt az osztrák Strasdil-dandár és a gyöngye ott levő magyar hadoszlopot kivonulásra bírva a helységben állást foglal. Klapka, az I. hadtest parancsnoka, ennek hírére Nagy-Salló irányában indítja útnak csapatjait, még pedig: a hölvényi erdőn át — Nagy-Sallótól nyugatra — halad Dipold-dandára, a sallói országuton menetel Máriássy hadosztálya, ezt követi bal oldalában a III. hadtestbeli Wisocki-hadosztály, míg Nagy Sándor az I. és III. hadtest lovasságával a legszélsőbb bal szárnyat alkotja, — általános tartalék gyanánt szerepelt az I. hadtesthez tartozó Bobich-dandár és a III. hadtestbeli Knezich-hadosztály. Damjanich tnk. jóváhagyja Klapka eddigi intézkedéseit és az előtérbe lovagol. Itt megjegyezzük, hogy Görgey aznap Lévát el sem hagyva, a csatát mindvégig Damjanich vezette.

Strasdil-dandára kénytelen a túlerővel szemben meghátrálni, de csakhamar siet segítségére a Dreyhan-dandár, mire Nagy-Salló utcáin elkeseredett küzdelem fejlődik. A két osztrák dandár azonban nem képes még most sem hosszszas ellenállást tanúsítani és csakhamar átengedi a helységet a magyaroknak, midőn pedig a mieink a hátráló ellenség üldözésére Nagy-Salló déli szegélyét elhagyják, megjelenik jobb oldalukban

Herzinger dandára és a Dipold-féle dandárt tényleg meghátráltatja, de nyomban ott termelt a tartalék-viszonyban állott Bobich-dandár és Guyon tábornok közös vezérlete alatt sikerült ezen két magyar dandárnak Herzingert is állásának feladására bírni. Mikor délután 3 óra után a zsemléri elkészült hídon a VII. hadtest is átkelt és ennek lovassága Pöltenberg alatt a csatatéren már meg is jelent, eltökélte magát Wohlgemuth végre az elvonulásra, jöllehet Bessénél még két ép dandára (Feuchert és Theissing) állott, nem is szólva Veigl dandáráról, mely a csata napján Jászfalun vesztegelt. A körülbelül 2000 embert vesztett osztrák hadtest aznap a Nyitra mögé, 21-én pedig már a Vág jobb partjára huzódott vissza. Ezzel megnyílt a magyarok számára az út Komárom felé, mely vár ezek után a Duna bal partján állott ellenséges ostromhadtól ugyan már megszabadult, de hátra volt még a jobb parton állást foglalt császári hadak leküzdése.

Április 20-án érkezett a III. hadtest Jászfalura, 21-én Szent-Péterre, 22-én pedig a komáromi Vág-hídfő elé, hol egyelőre táborba szállt.

A következő napon kivonult a 9-ik honvédzászlóalj teljes díszben és Damjanich tábornok tűzte fel személyesen azoknak mellére a III. osztályú érdemjelet, kik a lázadó szerbek elleni harcokban kitűntek; részesültek pedig ezen kitüntetésben a következő zászlóaljbeli tisztek: Sándor Kálmán őrnagy és zászlóalj parancsnok; továbbá Fülhegyi Henrik, Reider Péter, Majos Dániel századosok; Balog István, Csicseri Gusztáv, Czikó Boldizsár, Fáy János, Cechini József és Meskó Gyula főhadnagyok; végül Keresztesy Károly és Tóth Lajos hadnagyok.

Hogy a magyar hadsereg a Duna jobb partján álló osztrák haderőt megtámadhassa, kellett mindenekelőtt egy hídról gondoskodni, miután a régi hajóhidat, mely a várost a hídfővel összekötötte, az ostromlók ágyui már korábban tönkre tették. Tábori hídanyag azonban

Első komáromi csata
ápr. 26-án.

nem igen állott Görgey rendelkezésére s így tehát egy merészet gondolt és tutajokból épített egy átjárót, mely április 25-ikén későn éjjel el is készült.

A híd elkészültével átszállította Görgey csapatjait, melyeknek még éjfélkor és teljes csendben kellett a hídon átvonulniok. Összesen öt dandárt indítottatott a magyar fővezér útnak, u. m. a Kiss Pál és Kökényessy-féle dandárokat a III. és Schulz, Zákó, Dipold dandárait az I. hadtestből. Kiss és Kökényessy — Görgey személyes vezérlete alatt — a „Monostor“ irányában hatoltak előre, hol az osztrákok részéről Lederer dandára állott; Schulz és Zákó — Damjanich parancsnoksága alatt — Új-Szőnyt rohanták meg; Klapkának kellett végül — Dipold dandárával — Ó-Szőny felé támadnia, hol az osztrák Fiedler-dandár állott. Az I. és III. hadtest többi csapatjai általános tartalék gyanánt az új-szőnyi hídfőnél — az u. n. csillagsáncnál — gyülekeztek; a VII. hadtest aznap reggelén még Szent-Péteren időzött.

A Kiss Pál-féle dandárhoz tartozó vörössapkások nagyot mulattak azon, mikor a koromsötét éjjel liba-menetben és egymás kabátját fogva a legnagyobb csendben haladtak át az Új-Szőnytől Monostor felé elterülő bozótton keresztül. Már éjfél utáni két órakor lehetett, mikor vitézeink egyikéje elkiáltja magát: „Vízben vagyok,“ mire az egész él-század legénysége ugyanezen észlelésének adott kifejezést. „Hát miért nem mondtátok meg mindjárt?“ — kérdi a valamivel hátrább maradt Kiss Pál — „Mert nem volt szabad beszélni“ — volt erre a válasz. Ebből következett a magyar dandárparancsnok, hogy már a monostori ostromsáncok — még pedig a 10-ik számú váracs — árkaiba került és nem volt eszerint sok vesztegetni való ideje. Szélesebb alakzatokat véve föl, csakhamar elérték vitézeink az osztrák sáncokat, melyeken most valóságos macskamódon csúsztak fel egyik a másikat megsegítve. Most végre

hallatszott az első „Halt wer da?“ a sánc pereméről, de már későn volt. Az ott álló Kiss Pál torkon ragadja és csak annyit kérdez „Welches Regiment?“ „Erzherzog Stephan“ volt a válasz, de a következő percben már a mi embereink kezében volt az aluszékony és olyannyira közlékeny vitéz. A sánc megmászásából keletkező zaj fellármázta természetesen az ágyú-telepek kezelő legénységét és a váracs őrseit, sőt el is dördült egynehány lövés, de minden további ellenállás hiábavaló volt; a ki meg nem adta magát, azt minden lövés nélkül elnémította a szurony.

A 9-ik honvédzászlóalj ezen meglepetés-szerű rohama remekül sikerült. Két 60-fontos vetőágyú, egy 18-fontos és két 24-fontos ostromágyú, több mint 250 fegyver és 240 fogoly esett a mieink kezébe. A császáriak igyekeztek ugyan a váracs újabbi birtokába helyezkedni és mihelyt kivilágosodott el is indult 2-ik vadász-zászlóaljuk annak visszavételére, sőt délfelé közeledett az egész Lederer-dandár is hadállásaink felé, de Kiss és Kökényessy dandárai visszaverték az intézett támadásokat és csakhamar ellentámadásba menve át, egészen az ácsi erdőig kergettek vissza az ellenséget.

Hasonlóképen sikerült többi hadosztályaink térfoglalása, bár az osztrák főserég éppen akkor visszavonulóban lévén Budáról, aznap Mőcsa és Csém közelébe érkezett és ezen túlerővel szemben nem mert Görgey határozottabban fellépni annálkevésbé, amennyiben a visszamaradt VII. hadtest csak estefelé kelhetett át a Dunán.

Másnap — 27-én — meglátogatta Damjanich zászlóaljunkat az új-szőnyi táborban és azon örvendetes hírrel lepte meg a vörössapkásokat, hogy most már Prágáig meg sém állunk. — „Csakhogy már kevesen vagytok“, tette hozzá a bálványozott vezér és tényleg, a bántágból felhozott létszámból hiányzott több mint 200 ember, ezeket hol az ellenség golyója, hol a

gyilkoló kolera tüntette el a 9-ik zászlóalj soraiból.

De a prágai expedíció is vízzé vált; 28-án vette a zászlóalj az értesítést, hogy az I. és III. hadtest Budavárának bevételére a fővárosba visszatér és csak a VII. marad Komárom táján az ellenség további mozdulatainak megfigyelésére vissza.

Damjanich
balesete.

A Budára való menetelnek nem nagyon örültek vörössapkasaink, inkább szerettek volna Bécs ellen indulni és még jobban apadt meg a visszatérés fölötti örömük akkor, midőn hírt vették annak, hogy Knezich vette át a III. hadtest fölötti parancsnokságot, amennyiben Damjanich hadügyminiszter-helyettesnek neveztetett ki. De ezen állását sem foglalhatta el a hős tábornok, 28-án este egy sétakocsizásról hazatérőben elragadták a lovai és Damjanich a kocsijából való kiugrás közben lábát törte, minek következtében tényleges szolgálatot már nem vállalhatott.

Ekkora országos szerencsétlenséggel végződött dicső tavaszi hadjáratunk!

Hadrendi
változások

De nemcsak a hadtest, hanem annak osztályai is kaptak új parancsnokokat. Minthogy Wisocki ezredes az összes lengyel legionárius-csapatokkal a Kassán szervezkedő IX. hadtest kötelékébe osztatott be, Kiss Pál ezredes pedig Pétervárad parancsnokságát vette át, lettek a hadügyminiszternek április 30-án kelt 442. sz. rendeletével Leiningen ezredes és Czillich alezredes a III. hadtest gyalog-hadosztály parancsnokaivá kinevezve, míg ugyanezen rendelettel Kászonyi József ezredes a hadtestbeli lovasság fölötti vezénylettel bízott meg.

A III. hadtest eszerint Komárom elhagyásakor a következőképen tagozódott:

Hadtest-parancsnok: Knezich Károly tábornok; vezérkari főnök: Albrecht őrnagy; tűzérési főnök: Wanner őrnagy.

Gyalog-hadosztály-parancsnokok: Leiningen ezredes, Czillich alezredes; lovashadosztály-parancsnok: Kászonyi ezredes.

Gyalogság: 3-ik, 9-ik, 42-ik, 65-ik, 109-ik (régi $\frac{3}{19}$), 112-ik (régi $\frac{1}{34}$), 113-ik (régi $\frac{3}{34}$), 118-ik (régi $\frac{3}{52}$) és 121-ik (régi $\frac{3}{60}$) honvéd-zászlóalj, továbbá 2 vadász-század.

Lovasság: 2-ik (Hannover) huszárezred 8, 3-ik (Ferdinánd) huszár-ezred 4 százada.

Tűzéréség: 2 hatfontos gyalog-, 2 hatfontos lovas-, 2 hétfontos tarack- és $\frac{1}{2}$ röppentyű-üteg.

A 9-ik honvéd-zászlóalj tisztikara pedig ugyanakkor a következő neveket tüntette fel:

Őrnagy és zászlóalj-parancsnok: Sándor Kálmán.

Századosok: Idős Majos János, Balogh István, Czikó, Fáy János, Csicseri Gusztáv, Jekelfalussy, Tóth Lajos (kórházban).

Főhadnagyok: Puky Ignác, Sárosy József, Dolánszki József, Egressy Mihály, Cechini József (kórházban).

Hadnagyok: Glevitzky Sándor (zászlóalj-segédtszt), Keresztessy Károly, Oszvald Sándor, Tahy Jenő, Lakatos, Soós, Fáy Mihály, ifj. Majos János, Nikházi, Salló József, báró Vétsey Gyula, Szepesy Géza (az utóbbi kettő kórházban.)

Lelkész: Friskán oláh pap.

Orvosok: Ilosvay, Moretzki doktorok.

Zászlótartó: Bárczy József.

IV.

Budavár ostroma.

(Április 29—május 21-ig.)

Erkezés
Budavár alá.

Április 29-én hagyta el zászlóaljunk az újszönyi tábornak és Tatán átvonulva május 4-én délelőtti 10 órakor pillantották meg vitézeink a komor kinézésű várfalakakat, melyeknek ormán a fekete-sárga zászló lengett.

A várhoz közelgő magyar sereget csakhamar üdvözölték a várágyuk és ezen fogadó-zene hangjai mellett vonult zászlóaljunk a számára kijelölt táborhelyre t. i. a „Város-major“ mellett levő Drázsa-féle tégláégető-telepre, melynek téglaszáraitói alatt a körülményekhez képest be is rendezkedett.

A Komárom vidékéről levonult hadtestek Budavár alá érkezve ott találták már a II. hadtestet, mely — miként tudjuk — Görgeynek Vác felé fogatosított kitérésekor Cinkotán maradt és ugyancsak ott volt már a Kmety-féle hadosztály is, mely azelőtt a VII. hadtesthez tartozott, de a nagy-sallói csata előtt önállósítva lett és Komárom várába be sem vonult.

A Laszlovszki-féle majorban elszállásolt hadsereg—parancsnokság a következőképen csoportosította ezen seregeket: a Dunához támaszkodva állott a Vizivárosban Kmety hadosztálya egészen a Kalvária-hegyig; onnét kezdve egészen a Kis-Svábhegyig terjeszkedett ki a III. hadtest; ehhez csatlakozott a Kis-Gellérthegyig az I. és onnét ismét a Dunáig a II. hadtest.

A vár alá vonulva csakhamar sebesültje támadt a 9-ik zászlóaljnak. Midőn ugyanis egy már kihalóban levő fáradt ágyugolyó a földön ugrándozva a zászlóalj táborhelye felé tart, egy gondtalan honvéd jó kedvében elejébe siet és a

lábával meg akarja állítani, de rajtavesztett, mert a golyónak volt még annyi ereje, hogy a szerencsétlen ember lábát bakancsostul elsodorja. Kevés idő múlva más látni valója akadt a zászlóaljnak. A „Város-major“ oszágútján egyre jobban növekedő embertömeg veszi körül az egyik fát és midőn embereink a kíváncsiságtól terelve odasietnek, azt látják, hogy egy hamarosan előkerült amateur-hóhér a fának egyik ágán ülve hurkot vet az alatta álló kezén-lábán megkötött és meglehetősen gyanus kinézésű férfi nyakára és a delikvenst több pribék közreműködésével szerencsésen fel is húzza. Embereink kérdezősködésére csakhamar kitudódott a való. A várparancsnok megbízottja volt az illető, ki titkos jelentéseket vitt Welden tábornagynak, Windischgrätz utódjának.

Görgey mindjárt május 4-én fogott hozzá a vár lövetéséhez — természetesen egyelőre csak a magával hozott tábori ágyúkkal, — sőt egynehány roham-oszlopot is küldött a vár megmászására előre. No de ezen lövetésén legteljebb nevettek egy jót a vár falán, midőn pedig a Kmety-féle hadosztályhoz tartozó 10-ik honvéd-zászlóalj a vizivároson áthaladva tényleg megkísérlette a rohamot, megis adta az árát, — rövidke fél óra alatt 170 embert vesztett az álmányából és sietve huzódott vissza. Ezen kudarc után meggyőződhetett a magyar tábornok arról, hogy Budavárát első futamban nem igen ejtheti hatalmába és azonnal intézkedett is azíránt, hogy Komárom várából nehéz ostromágyúk szállíttassanak le a Dunán.

Május 13-án érkeztek le a kért ostromlövegek, még pedig: 4 db. 24-fontos és 1 db. 18-fontos ostrom-ágyú, továbbá több 30- és 60-fontos vető-ágyú, — tehát ugyanazon lövegek, melyeket vörös-sapkásaink április 26-án az osztrákok 10-ik számú váracsában hatalmukba kerítették. Következő napon kezdődött a réstörő telep építése az u. n. „Nyárshegyen“, szemben a székesfehérvári kapuval és körülbelül 600

Első roham
máj. 4-én.

ölnyi légtávolságban a várfaltól. Azonkívül készült még 1—1 telep a Kálvária-hegyen, a tégláégetőnél, a Kis-Svábhegyen és a Gellérthegyen, mely utóbbi telep az azonban nagyobbára csak a jelentékenyebb űrméretű tábori tarackokkal és mozsarakkal szereltettek fel.

Május 15-én kezdték meg ezen összesen 49 löveggel ellátott telepek a vár bombáztatását és kiváltképen a nyárshegyi leszerelő telep működött nagy eredménnyel, amennyiben aznap összesen 484 huszonnégy- és 125 tizenharcfontos lövedéket dobott a vár felé és nemsokára jelentkezett is a rés az I. számú rondellától délre, míg a királyi palota lángba borult.

Második
roham
máj. 17-én.

Minthogy Hentzi, a magyarok ezen koncentrikus tüzével szemben, estefelé tényleg beszüntette a maga részéről a tüzelést, kezdett Görgey tnk ismét vérmes reményeket táplálni egy újabb roham sikere iránt és el is rendelte, hogy ez május 16-ikáról 17-ikére virradó éjjel újra megkíséreltessék, különösen ki lett mondva pedig, hogy az I. hadtest a rés irányában törjön előre, míg a III. hadtestnek az északi vársarkon levő IV. számú rondella lett támadási pont gyanánt kijelölve, mely utóbbi szakaszt azonban csakis létrákkal lehetett megközelíteni.

Bár a III. hadtestnek eszerint roham-oszlopokat kellett kiküldenie, a 9-ik zászlóaljnak aznap más feladat jutott osztályrészül. Hogy t. i. a jelzett rondella és Nándor-kaszárnya előtti várfal védőinek figyelme az előtérrel elfordíttassék, de egyszersmind a lövőfegyverüket *nem használó roham-oszlopok kézi fegyver-tűzzel* megsegítve legyenek, kellett a 9-ik honvéd-zászlóaljnak már 16-án este a Vérmezőn át a mai Attila-útca váralatti házaiba vonulnia, hogy azoknak ablakai és padlás-nyílásaiból a várfalak fenti szakaszának védőit fegyvertűz alá vegye és övéinek rohamát elősegítse.

Korom sötét éj volt. A zászlóalj — böröndjeit hátrahagyva — teljes csendben vonult a kijelölt pontra és megszállta az ott talált, lakóitól tel-

jesen elhagyott házakat. Reggel 3 órakor kezdődött a roham. A roham-oszlopok magukkal hozták a falak megmászásához szükséges létrákat még pedig olyképen, hogy minden zászlóalj két százada létrát vitt, míg az utána következőknek azokat meg kellett mászniok.

Mikor a mieink támadása a várban észrevéve lett, nyomban megkezdődött a várvédők tüzelése és egy valóságos tűzhányóként szórta a várhegy a százszoros halált vitéz honvédeink tömör soraiba. Ha már fizikai lehetetlenség számba ment a falak megközelítése, még inkább vált lehetetlenné azoknak megmászsása, amennyiben a honvédek által odahozott létrák mind rövidek voltak és alig értek a falmagasság feléig. De az I. hadtest sem hatolhatott előbbre, mint-hogy a rés még igen magas-, az odavezető domboldal pedig igen meredeknek bizonyosodott. Létráikat tehát nagyobbbrészt otthagya, tértek lassanként az egyes roham-oszlopok táborhelyeikre vissza.

Míg ezek a várfal alatt történtek, az alatt a 9-ik honvéd-zászlóalj fegyver-tüzzel pásztázta a falak szélét és ezen foglalkozásába olyannyira belemelegedett, hogy észre sem vette a támadó csapatok visszatértét, csak akkor, midőn már teljesen nappallá lett. Ennek beálltával azonban nem igen vonulhatott vissza a teljesen nyílt Vérmezőn át, máskülönben megtizedelve érte volna el táborhelyét — így hát akarva, nem akarva — továbbra is ottmaradtak vitézeink megelőző éjjel elfoglalt szállásaikban és egész *nap ki sem mozdultak, mert mihelyt csak egy* vörös-sapkás is fel merte emelni a fejét, nyomban érte őt a granicsárok üdvözlése. Végre 17-én éjjel hagyhatták el eddigi búvóhelyeiket, hol nemcsak az ellenség golyóitól, hanem az éhségtől is kietlenné vált a tartzkodás.

Május 18-án zászlóaljunk minden századában egy altiszt és egy közvitéz vitézségi érdemrenddel lett kitüntetve. A legénység maga választotta ki századonként az e kitüntetésre leg-

érdemesebbet. Sóhalmy naplójában olvassuk, hogy id. Majos Dániel kapitány századában egyhangulag jelentette ki az egész legénység, hogy „Sóhalmy György szakaszos tizedes érdemi meg a kitüntetést.” Az 1-ső századból a tarcali születésű Farkas Vince közvitész kapta meg a vitézségi érmet. A többi századok kitüntettjeit — sajnálatunkra — nem sikerült megtudnunk. Ezúttal megjegyezzük, hogy Budavár ostromlásának tartama alatt a III. hadtest zászlóaljai tulajdonképen csak 5—5 századból állottak, amennyiben még április 16-án Görgey Ármín őrnagy parancsnoksága alatt a bányavárosok megszállására egy külön szervezetű mozgó hadoszlop állítottott össze, melynek minden III. (és talán más) hadtestbeli zászlóalj 1—1 századot engedett át; a 9-ik zászlóaljból került Fáty János százada ezen hadoszlophoz, mely csak a második váci csata után lett ismét felosztatva.

A várbeliek tartván egy újabb éjjeli rohamtól, mihelyt sötétedni kezdett, hosszú póznákra akasztott és égő szurokkal telt vas üstöket lógtattak le a várfalon, melyeknek lelövése azonban ostromló tüzéreinknek egyik legkedvesebb foglalkozását képezte.

A (nyárshegyi) leszerelő üteg folytatta azalatt a rés tágitását, sőt Görgey egy földalatti robantó akna fúrását is rendelte el, mely ép' a várfal alá érve, annak ledöntését eredményezhette volna. De a milyen türelmetlen volt a magyar fővezér, nem akarta az aknafúrás eredményét bevárni és 21-iki hajnalra újabb rohamot parancsolt.

Ezen harmadik megrohanás alkalmával kellett mindössze 19 honvédzászlóaljnak, továbbá 4 vadász- és utász-századnak létrákkal felfegyverkezve a falakat megmásznia, 15 zászlóalj maradt egyelőre a második vonalban vissza.

A vörös-sapkások zászlóalja ismét az utóbbi csoporthoz tartozott, mi arra hagy következtetni, hogy a legénység létszáma már igen ki-

csiny lehetett; feladata pedig volt ugyanaz, melyet a második roham napján kellett teljesítenie.

A zászlóalj tehát május 20-án este 10 órakor hagyta el ismert táborhelyét és teljes csendben vonult a mai Attila-útcai házakba, hol a reggeli 3 órát a legnagyobb türelmetlenséggel várta. Alig hangzott el május 21-én reggel a várbeli toronyóráról a három ütés, megszólaltak egyszerre a már rég óta jól beállított rohamágyúk és megindult a roham.

Az I. hadtestnek a rés felé kellett tartania, melynek megmászására a 44-ik, 47-ik és 116-ik (régi $\frac{3}{39}$) honvéd-zászlóalj, lett az első vonalba vezényelve, ezen csoportból jobbra haladt a 17-ik és 34-ik zászlóalj a szepesi 19-ik honvéd-zászlóalj a hegy tövében csatárláncot alkotott és ott állva épen úgy pásztázta az előtte levő várfal szegélyét, miként ezt valamivel feljebb a 9-ik zászlóalj tevé. A vár ezen helyén állott a császáriak részéről a Ceccopieri-ezred egy zászlóalja, mely kezdetben ugyan erősen tüzelt az ostromló magyarokra, de mihelyt a 47-ik zászlóalj megvetette lábát a vár fokán, azonnal megadta magát, úgy, hogy reggeli 4 órakor a fenti 3 magyar zászlóalj már a várban volt, öt órakor pedig már azt jelentette az I. hadtest parancsnoka — Nagy Sándor tnk. — Görgeynek: „Ha Isten is úgy akarja, tartani fogjuk magunkat a várban, melynek egy részét, az (udvari) ólak táját, 9 zászlóalj hadtestemből már elfoglalva tartja“.

Csak jóval később mászhatta meg a IV. sz. rondellát Knezich hadteste, de a mint annak első vonalbeli zászlóaljai a vár fokára értek, nem túrtöztették magukat többé a vörös-sapkások és elhagyva Attila-útcai állomásukat, siettek a bécsi kapu felé, hol az ottani létrákon felkuszva, csakhamar a várban termettek ők is és Bárczy József zászlótartó magasra lobogtatta a 9-esek zászlaját.

Az ott állott granicsárokat a Disz-tér felé szorítják honvédeink, míg az I. hadtestbeli

zászlóaljok ugyanazt művelik a szent György-térről lépésenkint hátráló ellenséggel olyannyira, hogy a még nem kapitulált várórség most valósággal két tűz közé került. Glevitzky Sándor hadnagy néhány honvéddel a IV. számú rondellába fut, hogy az ott álló könnyebb ágyukat az osztrákokra irányíthassa, de hasonló szándéktól vezérelve siet ugyanoda egy 121-ik zászlóaljbeli hadnagy; futólag néznek egymásra, nincs idejük az ismerkedésre és még sem állják meg, hogy egymás nyakába nem borulnának, — a másik hadnagy Tremmel Károly, az ó-moldovai szerb-ölő volt, ki még ősszel elszármazott a zászlóaljtól és időközben hadnagy lett a régi Vasáknál, kiknek egyik zászlóalja most a 121-ik számot nyerte. Pillanatnyi volt a viszontlátás és a következő percben már elválnak — talán örökre.

A Dísz-térre érve veszik észre vitézeink, hogy egy vegyes csapat — honvédek és grancsárok — egy halálra sebesített fő-tisztet hordanak, — Hentzi volt, kit súlyos sebbel a kórházzá átalakított iskolaépületbe szállítottak.

Két óra felé hatalmas robbanás hallatszott, — Alnoch akarta a lánchídat légbe röpíteni, de csak magát emésztette el. Hét óra után elnémult minden csatazaj, az egész még életben maradt várórség — 113 tiszt és 4091 legény — foglyul esett. Budavára ismét a mienk!

Kevéssel később jelent meg Görgey a városban. Óriási éljenzéssel fogadják honvédeink. A 9-ik honvéd-zászlóalj közvetlenül tőle nyeri a parancsot, hogy a városháza előtti téren egyelőre készenlétes tartalék gyanánt telepedjék le. Az egész éjen át ébren volt zászlóalj fáradtan, étlenül és minden ital nélkül táboroz a kijelölt helyen. Egyszerre dobpergés hallatszik, — a tisztek és legények fegyverbe állanak, — ismét Görgey tük a közeledő, ki a zászlóalj után néz. De annak alig a fele van együtt, mert majdnem minden kapubejáratban alszik 5—10 vörösapkás. Görgey szerfölött ingerült emiatt és

megdorgálja a zászlóalj-parancsnokot, a zászlóalj-parancsnok felaprózza a dolgot a századok számára, az altisztek pedig értenek az ilyen dolghoz a legjobban és kézzelfoghatóan magyarázzák meg az alvás és ébrenlét közötti különbséget Az általános öröm érzetébe vegyült mégis — legalább a vörös-sapkásoknál — egynehány csepp ürm is

V.

A nyári hadjárat.

(Május 22 — augusztus 13-ig.)

Budavárának bevétele után az ott alkalmazott hadtestek az Alsó-Vág felé vették útjokat, miközben a III. hadtest május 27-én Veresvárra, 28-án Doroghra, 29-én Esztergomba, 30-án Köbölkútra, 31-én Perbetére, június 1-én pedig Érsekújvárra érkezett, hol egyelőre táborba szállt és a Vág vonalát figyelte meg. A III. hadtesttől balra — Ó-Gyalláig kiterjeszkedve — állott a II. hadtest, míg az I. Érsekújvártól feljebb — Komjáth tájékán — állapodott meg. A Kmety-féle hadosztály Székesfehérváron és Pápán át Mórachidára — Győrtől délre — menetelt, míg ezen utóbbi városnál még április utolsó napjai óta a VII. hadtest állott. A Rába és a Vág mentében felvonultatott magyar hadak összekötő kapcsát képezte Komárom vára, melynek őrserege a VIII. hadtest nevét viselte. Az összes itt felsorolt magyar csapatok létszáma kitett 60.000 embert 213 ágyúval; hozzájuk számíthatók még a bányavárosokban működő Görgey Ármin-, Horváth- és Beniczky-féle hadoszlopok, összesen vagy 5000 ember és 16 ágyú.

A magyarok ezen főszeregével szemben szervezkedett Pozsony környékén az osztrák főszereg, mely négy hadtestből és Panintine orosz hadosztályából állott, állománya kitett 83.000 embert 336 ágyúval. Június 10-én a következőképen

Hadászati
áttekintés

csoportosultak az ellenséges seregtestek: a leg-szélsőbb jobbszárnyon — Sopron és Nagy-Cenk között — állott a III. hadtest Schwarzenberg herceg és altábornagy parancsnoksága alatt; Moson és Öttevény között táborozott a Schlick-féle I. hadtest; a Csallóközben — Vásárút-Bős vonalában — állott a II. hadtest Csorich altábornagy alatt, ki azonban egyik dandárát Pott tábornok alatt egészen a Vágig, Farkasdra tolatta előre; a IV. hadtest — Wohlgemuth altábornagy parancsnoksága alatt — képezte az osztrák hadállás balszárnyát és a következő helyeken táborozott: Perin dandára állott Szereden, Jablonowszki-é Galgócnál, Theissing és Lederer (lovas-) dandárai képezték a hadtest-tartalékot Nagy-Szombaton, Benedek dandára — a Szepességről Rózsahegyen átjövet — elérte Trencsént: Paniutine orosz hadosztálya — általános hadsereg-tartalékként — Bazin és Modor környékén tartózkodott. Haynau főhadi szállása Pozsonyban volt. Az osztrák fővezér terve volt egész hadseregét a Duna jobbpartján összpontosítani és Győr irányában megkezdeni a támadást, de még mielőtt Csorich és Wohlgemuth csapatai megkezdtek volna az oldalmenetet, megtámadták őket a Vág mentében felvonult magyarok.

Zsigárdi út-
közet
jun 16-án.

Görgey hadműveleti irodájának tervei szerint a fő-sereg nyári hadjárata a Vág folyó jobb partjának birtokba ejtésével vette volna kezdetét. Ennek bevezetéséül a II. hadtest június 12-én Gutta mellett átkelt a Vágon és Sereg-Akolra érve ott egy újabb hídat veretett az érsekújvári Dunaágon, majd jún. 16-án hajnalban azon átkelt és Királyrév meg Zsigárd irányában nyomult előre, honnét Pott dandárát szerencsésen meg is futamította, de midőn ez délután a Nagy-Szombatról lesietett Theissing-dandártól megsegítve ellentámadást intézett, kényszerült Asbóth a II. hadtesttel Sereg-Akolra visszatérni és csak jobboldali szárnyoszlopa maradt Rakovszky őrnagy parancsnoksága alatt Farkasd és Negyed között a Vág jobb partján vissza.

Vágmenti
csendélet.

Knezich hadteste ezen időben még mindig Érsekújváron táborozott és csak egy gyöngye elővédje volt a Vág vonaláig Tornócra előretolva. Ezen elővéd — ugylátszik — épen a mi vörössapkásainkból állhatott, erre hagy következtetni ugyanis Sóhalmy naplója, mely szerint a 9-ik honvéd-zászlóalj jún. 13-án Tornócra érkezett. A hadműveleti iroda fenti terve értelmében kellett volna a III. hadtestnek Farkasd és Negyed között hasonlóképen, még pedig akkor, a Vágon átkelnie, mikor a II. hadtest Zsigárdot már hatalmába kerítette, minthogy azonban Asbóth 16-án nem reuzált, Knezich sem kísérlette meg az átkelést, bár alparancsnokai őt erre fel is szólították. Pedig, ha a III. hadtestparancsnoka tanácsadóira hallgat és nem ragaszkodik egyoldaluan a rendelet betűihez, másképen dőlt volna el a zsigárdi ütközet sorsa.

A 9-ik zászlóalj teljesítette azalatt az elővéd tisztjét és figyelgette a Vág tulsó partját, melyen Pott és Perin dandárainak előőrsei állottak. A kölcsönös megfigyelés hol barátság-talan lövöldözéseket, hol pedig nagyon is kedélyes jeleneteket eredményezett. Az utóbbiaknak egyikét nyújtandó, legyen szabad Sóhalmy naplójának erre vonatkozó szakaszát visszaadnom:

„Június 19-én voltam én a tornóci vágmenti előőr parancsnoka, s miután szokásban volt egymásra átlövöldözni, én oda kiáltottam németül: „Testvér! ne lövöldözzünk egymásra! hátha kárt teszünk valamelyikünkben?” Egy osztrák tiszt a másik partról visszakiáltott: „Igazad van testvér!” Erre úgy ők, mint mi felmentünk a gátra, s én új testvéremmel elkezdtem alkudozni. Felszólítottam, jöjjön át hozzánk, látogasson meg. Szavamat adtam, hogy visszaeresztjük. Nem mert a Vágon átúszni, de ő is szavát adta, hogy nem lesz bajom, s vissza ereszt, ha átmegyek. Nem sokáig haboztam, hanem nekivetközve beugrottam a vízbe. Majdnem életembe került ez a tréfa. A Vág folyó ragadós és sok benne az örvény.

Mintegy ötszáz méternyire ragadott lefelé, s erőmet veszni éreztem. Hol a víz alá merültem, hol pedig fent voltam. A vízszínén levén, oda kiáltottam embereimnek, mentsenek ki, vagy lőjjenek agyon. A túlsó parthoz közel lévén, az osztrák tiszt egy hosszú póznát nyújtott felém s életem mentve volt. Az osztrák előőrsök lengyelek voltak. Először is egy bádög-edényből borral kínáltak, azután elkezdtünk németül és lengyelül beszélgetni, hogy volta-képp miért is harcolunk egymás ellen. Én magyaráztam nekik, hogy mi védjük magunkat. Az osztrákok le akarnak minket igázni. Magyarország védi jogait, s nemcsak a saját szabadságáért, de Lengyelország fölszabadításáért is küzd. Fölszólítám, jöjjön át hozzánk, hiszen „Venger Pollak, su dwa bradje!“ A lengyel nevetett, s megszorítá kezemet. Ezalatt a hadnagy egy malomból csónakot kerített elő, s én elbúcsúzva az ellenséges előőrsöktől, a hadnaggyal együtt beültem a csónakba, s átjöttünk az innenső partra, honnan visszavezett. Tudni akartam, hogy hívják ezt az emberbarátot, a ki életemet megmenté. Nem mondta meg a nevét.

De nem minden kedélyeskedés tartotta meg mindvégig ezen barátságos jelleget. Erre vonatkozólag olvassuk Glevitzky följegyzéseiben, hogy a szellőczei előőrség Jarabek nevű tizedese szintén átúszott a tulsó partra, az osztrákokkal beszélgetett is, de mikor visszatért, bizony akkor utána röpült már egynehány golyó és Jarabeket meg is büntette ezen vakmerőségeért a zászlóalj-parancsnok

Peredi csata
június
20–21-én.

Június 20-án lett a II. hadtest ismét Zsigárd megrohanására előreküldve és fényesen meg is oldotta e napon a neki szánt feladatot, amennyiben Theissing és Pott dandárait nemcsak Királyrév- és Zsigárdról, hanem Alsó-Szély- és Peredről is elkergette olyannyira, hogy ezek csak Vizkelet-Taksony vonalában állapodhattak meg. Most végre kelt át Farkasdnál a Vág bal-partjára a III. hadtest és állást foglalt Pered

községe és a Vág folyó között, mire a 9-ik zászlóalj első négy százada a farkasd-negyedi híd védelmére visszamaradt, annak 3-ik osztálya azonban a hadtest után Peredre vonúlt. Görgey nem lévén megelégedve Knezich eddigi viselkedésével, megfosztotta őt a hadtestparancsnokságtól és azt Leiningen ezredesre ruházta át, kinek hadosztályát viszont Földváry alezredes nyerte el, minek a vörössapkasok — a tápióbicskei jelenetből folyólag — nem igen örültek. De ha Knezich eltávolítása érthető is, teljesen indokolatlan volt azonban Asbóth egyidejű elmozdítása a II. hadtest fölötti parancsnokságtól, ki a peredi csata első napján úgy intézkedéseivel, valamint többször tanúsított vitézségével alantosainak bizalmát minden tekintetben kivívta, hibázott azonban — Görgey szerint — abban, hogy túlönhatalmilag járt el, míg Knezich megfenyített bűnét ép annak ellenkezője képezte. A II. hadtest élére került most Kászonyi ezredes. Teljesen új parancsnokokkal az élükön néztek most csapataink a jövő további küzdelmeinek elejébe.

Egyrészt a megelőző nap kudarcát megtorlandó, másrészt pedig, hogy Haynau seregének a Duna jobb partján tervezett összpontosítását palástolja, indult Wohlgemuth altábornagy június 21-én Pott, Theissing, Perin dandáiraival és a segítségére küldött Paniutine-féle orosz hadosztálylyal — vagyis összesen 28½ zászlóaljjal, 13 lovas-századdal és 96 löveggel — a magyarok II. és III. hadtestének megtámadására, mely két seregetest mindössze csak 19²/₃ zászlóalj-, 21 lovasszázad- és 80 lövegből állott.

Délelőtti 10 órakor közelítették meg az osztrákok Alsó-Szélyt és Peredet, s csakhamar megindult a harc. A II. hadtest a megelőző napok küzdelmeitől megtizedelve, a rossz élelmezési viszonyokból folyólag étlen-szomjan és Asbóth igazságtalan eltávolítása miatt elkeseredve, nagyon lanyhán küzdött úgy, hogy Theissing dandárának, valamint a segítségére

küldött Briänsk-ezredbelieknek sikerült csakhamar Alsó-Szély birtokába helyezkedniök, mire nevezett hadtestünk — Theissing dandárától üldözve — Királyrév felé huzódott vissza.

A Briänsk-ezred erre Pered nyugati oldalának esett, míg az orosz hadosztály többi 3 ezrede és Pott dandára azt északról, Perin dandára pedig keletről rohanták meg. A majdnem háromszoros túlerőtől megtámadott III. hadtest minden embere oroszlánként küzdött és ugyanakkor esett el a Pereden harcoló 3-ik vörössapkás osztályból Czikó százados, a 6-ik század parancsnoka, míg az 5-ik század-é, Balogh István százados, körülbelül 40—50 legénnyel együtt fogságba került. Elvégre kényszerült Leiningen még is a III. hadtesttel Peredet elhagyni és Zsigádra visszavonulni, honnét azonban — mint-hogy a II. hadtest azalatt Királyrévet szintén elhagyta — Negyed felé tért ki, hol miként tudjuk a 9-ik honvéd-zászlóalj első 4 százada a híd őrizetére visszamaradt. Ezen kelt át a hátráló III. hadtest, miközben zászlóaljunkból sokan a Vágba fúltak, s midőn az utolsó ember is a Vág partjára menekült, felgyújtották a hidat. A II. hadtest Sereg-Akolnál rendezkedett.

Nagy volt ezen vesztett csatának erkölcsi hatása. Az oroszok beavatkozása immár kétségtelenné lett és mély levertség fogott el vezért és katonát egyaránt. Pedig, még 21-én is győztünk volna, ha Görgey a Szereddel szemben tétlenül álló I. hadtestet idejekorán lerendeli...

Csak jún. 26-án tudta meg Görgey hadműveleti irodája, hogy Haynau hadserege elhagyja a Duna bal partját és Moson—Sopron között pontosul össze. Gyorsan kiadattak tehát a parancsok, hogy a Vág mentében álló hadtestek a Rába-vonal védelmére levonuljanak, de már későn volt. Még június 28-án foglalta el Haynau Győrt, mely napon a II. hadtest még csak Gönyőre, a III. Komáromba, az I. meg épen csak Hullra érkezett meg. Ily körülmények között tehát nem maradt egyéb hátra, mint

Összpontosítás Komáromnál.

az egész sereget a komáromi sánc-táborban egyesíteni és csak az elvágott Kmety-féle hadosztály csatlakozott — Paks irányában elvonulva — a magyar déli hadsereghez.

Július 2-án közelítette meg Haynau hadserege — Győrről jövet — a Czoncópatak vonalát, miközben a Schlick-féle I. hadtest a hadsereg bal, a Wohlgemuth-féle IV. hadtest annak jobb szárnyát alkotá, Paniutine hadosztálya és a III. hadtest pedig Wohlgemuthot követve a második vonalban haladtak. (Csorich II. hadteste a Csallóközben maradt és Komáromot figyelte meg.) A Czoncó mentében álló gyöngye magyar csapatokat viasszaszorították ugyan a császáriak és ettől elragadtatva, már az egész sánc-tábor átkarolására vállalkozott Haynau, minek előzményéül a Wohlgemuth-hadtestbeli Benedekdandárnak Ó-Szőnyt kellett megszállnia, de csakhamar bekövetkezett a visszahatás. Görgey ugyanis a VIII., II. és VII. hadtest rendelkezhető csapatjait Schlick és Wohlgemuth elé vezeti, a III. hadtestnek pedig meghagyja, hogy Ó-Szőnyt foglalja vissza.

Schlick nem képes a magyarok erélyes támadásának ellenállni és csakhamar Ács irányában a Czoncópatak másik oldalára menekül, sőt a csémi magaslatokon felvonult Paniutinét is hívja segítségül. Görgey most az utóbbi, valamint Simbschen osztrák lovassága ellen 24 huszár-századot küld a küzdelembe, melyek azonban — minthogy ép' akkor az őket személyesen vezető Görgey megsebesült és a IV. osztrák hadtest is átkarolással fenyegetett — nemsokára visszatértek.

Ennél még kedvezőbb kimenetelű volt a III. magyar hadtest harca Ó-Szőnynél. Őt zászlóaljjal indult Leiningen — délután 4 órakor — ezen helység visszafoglalására. Az első rohamnál sikerült neki a helység közepéig behatolnia, hol most elkeseredett küzdelem fejlődött. Háromszor kénytelenek vitéz honvédeink a faluból kitakarodni, de mindannyiszor törnek be újra, míg

Második komáromi csata július 2-án.

végre Benedek tábornok negyedszer kiverve, Mócsára húzódott vissza.

A 9-ik honvéd-zászlóalj nem vett részt ezen első vonalbeli csapatok rohamában, amennyiben az új-szőnyi hídfőben elhelyezve lévén, a harcba szintén befolyó nehéz ütegek fedezetéül szolgált.

Válságos napok Komáromban.

Nagy izgalmat keltett a komáromi táborban júl. 3-án azon hír vétele, hogy a megelőző napon Pesten tartott minisztertanács határozata értelmében Görgey tnk a főszereg fölötti parancsnokságtól megfosztatván, helyette Mészáros altn. helyezettett a hadsereg élére. A hadsereg tábornokai azonnal kijelentették, hogy csakis Görgey alatt hajlandók szolgálni és ezen elhatározásukat Klapka és Nagy Sándor tábornokok által tudatták is a kormánylyal, mely ezen válságos időben a tábornoki kar kijelentését ugyan tudomásul vette, de csakis azon kettős föltétel alatt, hogy Görgey legalább a hadügy-miniszterségről mondjon le és hogy a hadsereg nagyobb részét Budapest, illetve az alsóvidék felé indítsa útnak, hol ez a többi hadakkal egyesítve, újra kezdhethné meg akár az osztrák, akár az orosz főszereggel szemben a támadó hadműveleteket. Görgey elfogadta az első föltételt, de a hadsereg vezetését megelőzőleg kívánta, hogy még egyszer kíséreltessék meg a Duna jobb partján az áttörés és csak ha ez eredménytelen maradna, vonúljanak le az illető hadtestek a Duna balpartján.

Harmadik komáromi csata július 11-én.

Ezen áttörési kísérlet napjául kijelöltetett július 11-ike, melyen azonban nem Görgey parancsnokoskodott — minthogy ép' akkor a júl. 2-iki incidensből folyólag erős seblázban feküdt — hanem az utána jövő rangidősebb tábornok t. i. Klapka György.

Reggeli 9 óra tájban sűrű ködben indultak el a magyar hadoszlopok a küzdelembe és két óra után dördültek meg az első ágyúlövések.

Aschermann ezredes a II. és VIII. hadtest

egy-egy hadosztályával, úgyszintén a VII. hadtest Schlick ellen indultak az ácsi erdő irányában támadásra; Pikéty — csakis a mai napra összeállított — lovassága (32 század) és a III. hadtest Wohlgemuth és a tőle jobbra álló Paniutine ellenében fejtették ki erejüket Csém-Pusztá és Kis-Igmánd vonalában; az I. hadtest Mócsa felé haladt, hol Bechtold lovas-hadosztálya és a III. osztrák hadtestbeli Wolf-dandár állott; a VIII. hadtest kiegészítő részét alkotó Eszterházy-téle hadosztály Ó-Szőnyön át Almás-pusztára menetelt; az időközben szintén Komáromba vonult Görgey Ármin-féle hadoszlop a jobb szárny számára tartalék-viszonyba lépett; a II. hadtest felmaradt része Komárom őrségét képezte. Itt megjegyezzük még, hogy az osztrákok részéről a III. hadtest (Wolf dandárának kivételével) Budára tartott és aznap már Tatán járt. Az áttörést célzó magyar haderő kitett 40.000 embert 160 löveggel; de ezen áttörési kísérlet nem sikerülhetett már azért sem, amennyiben ezen erő az egész vonalon egyenletesen oszlott meg és seholsem érvényesülhetett a túlerő.

A III. hadtesthez tartozó 9-ik honvéd-zászlóalj már éjjel után hagyta el új-szőnyi táborát, miután megelőzőleg két napra kapta ki az élelmet és egyelőre Ó-Szőny irányában menetelve, nevezett községtől délre rövid időre megpihent és megétkezett. A köd felszállása után utnak indult az egész hadtest, mely a nagy-igmándi úton és tőle jobbra-balra haladva, a magas vetésektől fedetten majdnem észrevétlenül közelítette meg Herzinger-hadosztályát a Wohlgemuth-féle hadtestből, még pedig olyannyira, hogy a Rajta! Rajta! kiáltással előtörő honvéd-zászlóaljak az egész hadosztályt a legnagyobb zavarba hozták és ez a következő pillanatban hanyatt-homlok futásnak eredt. Ha most Pikéty jobbról és Nagy Sándor az I. hadtesttel balról csatlakoznak a III. hadtesthez, alighanem sikerült volna az áttörés, de az előbbi mitsem tett a csata egész folyama alatt, az utóbbi pedig még

messzire volt és legfeljebb ágyúharcra szorítkozhatott.

Ily módon rendezkedhetett egyrészt Herzing hadosztálya, de Haynaunak módjában állott másrészt a Paniutine-hadosztályt is előrevezethetni, s midőn befejezésül még a Bechtold-féle lovas-hadosztály egyik dandára — Simbschen tnk. alatt — ugyancsak Leiningen ellen fordult, mit annál inkább tehetett, miután a vele szemben álló Nagy Sándor őt abban nem akadályozta, akkor nem állhatta meg többé helyét a III. hadtest és eleinte lépésben, majd egyre gyorsabban hátrált, míg végre kötelékeinek teljes felbontásával futni kezdett.

A III. hadtest ezen szégyenletes futásában nem képezett kivételt még a 3-ik fehér-tollas zászlóalj sem, mit Hegyesi leginkább azon körülménynek tud be, hogy a zászlóaljhoz Budavár ostromának tartama alatt 300 somogyi ujonc vonult be, kikhez valamivel később még 200 csatlakozott.

Csak egy zászlóalj játszotta ezen fejtelenség közepette a fehér holló szerepét — értem a vörös-sapkás 9-ik zászlóaljat, melyről a fentti Hegyesi is a következőket mondja: „Kivételt a páni félelem alól, s ezt be kell ismerni, csak a 9-ik zászlóalj képezett“. Nem is vesztett az nagyon sokat, amennyiben egész vesztesége július 11-én — Sóhalmy szerint — mindössze csak 14 halott- és 54 sebesültből állott.

Minthogy időközben a jobb szárnyon harcoló Aschermann és Pöltenberg-féle hadoszlopok sem voltak képesek Schlick harcvonalain keresztülhatolni, beszüntette Klapka délután öt órakor a harcot, mire az összes csapatok újra a sánc-táborba vonultak vissza.

Az osztrákok és oroszok vesztesége volt holtak- és sebesültekben körülbelül 800 ember, a magyarok-é majdnem kétszer annyi.

A Duna jobb partján megkísérlett áttörés eszerint nem sikerült, de a 9-ik honvéd-zászlóalj emlékét megillető babérkoszorúhoz fűződött

egy újabb levél, mely Csém-Pusztá virányain hajtott ki

A kormány által szabott föltétel szellemében a magyar fő-seregnek most már a Duna bal partján kellett Budapest irányában levonulnia. Julius 12-én, a késő esti órákban, indult el Görgey Ármin hadoszlopa, továbbá az I., III. és VII. hadtest — összesen vagy 30,000 ember 140 löveggel — Bátorkeszire, míg a II. és VIII. hadtest — összesen 18,000 ember, 18 tábori ágyúval és a vár-tűzérséggel — Klapka tnk. parancsnoksága alatt Komáromban maradt vissza. Julius 13-ikáról — 14-ikére virradó éjjel érkezett a levonuló sereg Szob- és Damázsdra, honét 14-én ugyancsak későn este Vác felé indultak tovább a magyar hadoszlopok.

Komárom
elhagyása.

Julius 15-én korán reggel érkezett Nagy Sándor a saját hadtestével és Görgey Ármin hadoszlopával Vácra, hol az időközben már Aszódra érkezett orosz fő-seregnek egyik előretolt csapatjára — Bebutow hadoszlopára — bukkant és azt Kis-Ujfaluig szorította vissza, minek megtörténtével a magyar hadak Vácztól délre — Hétkápolna és Duka vonalában — szállottak táborba.

Második
váci csata
júl. 15—17-én.

Vác elvesztésének hírére Rüdiger tnk. — a 3-ik orosz hadtest parancsnoka — Sass csapatosztályát Szód, Offenberg-ét pedig Kis-Ujfalu irányában tolatta előre. Sass közeledtének hírére délutáni egy órakor újra fegyverbe állottak a magyar csapatok és heves tüzeléssel fogadták az orosz hadoszlopot, mely — kiváltképen miután akkor már Leiningen hadteste is megérkezett és Vácot megkerülve az oroszok jobb szárnyát átkarolással fenyegette — tanácsosabbnak vélte a visszavonulást és csak a dukai és sződi szőlőket hagyta azontul is gyöngye előőrs-csapatokkal megszállva. Az oroszok aznap 200 embert vesztek holtak- és sebesültekben.

Paskievits július 16-án Hartyán közelében pontosította össze 3-ik és 2-ik hadtestét (körülbelül 50,000 embert), s onnét akarta a délvidékre

törekvő Görgeyt ezen áttörési kísérletében megakasztani, esetleg, ha a magyar fővezér Vácznál megállapodnék, őt ugyanott megtámadni.

Az ellenséges túlerő tudatában nem merte Görgey a déli irányban való elvonulást kieroszakolni, s ahelyett július 16-án inkább várakozó állásba helyezkedett, elkészülve lévén arra, hogy Paskievits által még aznap megtámadtának; miután azonban ezen várt támadás elmaradt és neki a kormánynak adott szavát mégis be kellett váltania, eltökélte magát arra, hogy július 17-én korán reggel Balassa-Gyarmat felé elvonul és onnét igyekszik majd Losoncra, Rima-Szombaton és Miskolcra áthaladva a Tisza balpartjára jutni. Az erre vonatkozólag még este kiadott rendeletek megszabták a visszavonulás sorrendjét, mely szerint legelsőnek a VII., azután az I. hadtestnek és Görgey Ármint hadoszlopának, végül pedig — mint utóvédnek — a III. hadtestnek kellett Vácot elhagynia.

Még alig kezdték meg azonban Görgey Ármint és Leiningen hadoszlopai a visszavonulást bevezető mozdulatokat, midőn július 17-én virradatkor, a Kis-Hartyánról előnyomuló orosz hadsereg előhad-loyassága, a Duna mentén haladva, Görgey Ármint csapatjába ütközik és miután ennek előőrsei már be voltak vonva, azt meglepetésszerűleg megtámadva, zavarba is ejti, miközben az orosz lovasság Vác utcáiba hatol és 4 ágyút birtokába kerít. Az alatt Leiningen csatarendbe állította hadtestét és annak egyik felével a dukai hegyen mutatkozó ellenség feltartóztatása céljából állást foglal, másikával pedig a Görgey Ármint szorongató orosz hadoszlop visszaverésére Hétkápolna felé nyomul előre, miközben egyik zászlóalj a városon áthalatva, az ellenségtől elvett 4 ágyú közül is 3-at visszafoglalt.

Hogy 9-ik zászlóaljunk melyik hadoszlop kötelékében vett részt a július 17-iki csatában azt nem sikerült megállapítanunk; de hogy tényleg kivette a részét a küzdelemből, azt úgy Só-

lmy naplójából, valamint Hegyesi könyvéből, minden kétséget kizáróan tudtuk meg.

Görgey Ármint hadoszlopának kiszabadítása után Leiningen hadteste az időközben háromszoros túlerővel felfejlődött ellenséggel szemben nem vehette föl a további harcot és feladatának értelmében kezdte meg lépésenként a visszavonulást, miközben seregének jelentékeny része valószínűleg a Hétkápolnáról visszatérő csapat(sztály) ismét a városon vonult keresztül, míg a másik oszlop — mely eddig Dukával szemben harcolt — a várost megkerülve, indult egyet a rétsági útra.

Hogy zászlóaljunk valószínűleg a hétkápolnai csoporthoz tartozott, kitetszik abból, hogy — Sólmy naplója szerint — tényleg a városon áthaladva, ejtette meg visszavonulását, miközben általunk nagyon is értékesített napló szerzője üldöző kozákok kezébe esett. (Hat napon keresztül az oroszok foglya lévén, sikerült hőnknek a hetedik napon egy pék házába szöknie, ahol péklegény ruhába bujtatva, dagasztotta a nyeneret mindaddig, míg az oroszok Vác vidééről teljesen el nem takarodtak; csak hogy akkor sem volt már híre-nyoma sem a magyar hadseregnek, s így egyelőre Komáromba tért vissza, majd pedig a vár átadása után, szüleit kereste fel).

Visszatérve hadtestünkhöz, felemlítendő, hogy az Vác elhagyása után a váczi hegy déli lejtőjén még egyszer állást foglalt és majd az egész orosz tűzértség felfejlődését erőszakolta ki, minek elértével estefelé Rétságra szöködött vissza, hol a III. hadtestet Pöltenberg állította föl a hátvédői tiszta teljesítésében.

Július 18-án érkezett a III. hadtest Balassa-Gyarmatra, 19-én Losoncra, 20-án Osgyánra, 21-én Putnokra, 22-én Sajó-Szent-Péterre, 23-án Alsó-Zsolcra és Arnóth környékére, hol 25-ig tartózkodott, miközben tőle északra (Arnóthtól — kisközig) az I., délre pedig (Alsó-Zsolcától — Kisközig) a VII. hadtest foglalt állást.

További
vissza-
vonulás.

Zsolczi
ütközet
júl. 25-én.

Ezen sajó-menti állásban támadta meg Görgey seregét július 25-én a Kápolna vidékéről visszatért IV. orosz hadtest Tscheodajew parancsnoksága alatt, míg a magyarokat eddig Losonczon át üldöző Sass tnk. Sajó-Vámos felől igyekezett Görgey jobb szárnyába jutni.

A nagyobb részt csak ágyúval folytatott harc Leiningen és Pöltenberg tüzérségét nem némította el és midőn a Sajóhoz közelebbre vonult orosz tüzérség már nagyon is kényelmetlenné vált, átgázolt Gózon alezredes, a 66-ik honvéd-zászlóalj parancsnoka, 50 válogatott legényével a Sajón és közvetlen közelből több ösztözet adván az ágyukat kezelő legénységére, csakhamar visszavonulásra bírta az ellenség ütegeket, mire — este felé — Tscheodajew az egész hadtesttel hasonlóképen visszavonult, és a következő napon vett parancs folytán Tiszafüredre menetelt, hol az orosz hadsereg zöme (II. és III. hadtest) már a Tisza jobb partjára kelt át. Görgey seregével szemben hagyott Miskolcznál a bányavárosokból odarendelt Grabbe fele hadtest.

Gesztelyi
ütközet
július 28-án.

A magyar főszereg júl. 27-én még hátrább vonult és a Hernád vonalát szállotta meg, közben a III. hadtest Gesztely, a VII. Hernád, Németi, az I. pedig Csanálosnál foglalt állás. Görgey főhadiszállása Szerencsre került.

Július 28-án reggel 6 órakor közelített meg a viszonyokat — úgy látszik — egyáltalán nem ismerő Grabbe a magyarok gesztelyi hadállását. A kakiri parton állást foglalt Leiningen közvetlen-közelébe engedte az orosz hadoszlopokat, majd pedig jól irányzott ágyú-össztűzzel fogadja őket, mitől olyannyira megtántorodtak, hogy fejvesztetten futásnak eredtek és Putnokig meg sem álltak. Grabbe több mint 100 emberből álló veszteségével szemben volt az egész III. hadtestnek mindössze csak 1 sebesültje.

Ez volt a III. hadtestnek, ez volt a vörösfő-

sapkás-zászlóaljnak utolsó győzelme, utolsó ütközete!

Az orosz hadsereg tiszafüredi átkelésének hírére nem időzhetett tovább a magyar főszereg utoljára elfoglalt állásában és Tokajon áthaladva indult végső rendeltetése felé. Világos felé.

Július 19-én keltek át hadaink a Tisza bal partjára; 30-án érték el Nyiregyházát, honnét az I. hadtest Hadrász—Debrecen irányában lett útnak indítva, míg a többi két hadtest júl. 31-én Nagy-Kállóra, aug. 1-én Nyir-Adonyba, 2-án Vámos-Pércsre, 3-án Kis-Marjára, majd még 4-ikére virradó éjjel Bihar-ra, 5-én végül Nagy-Váradra menetelt, hol az időközben, aug. 2-án Debrecennél teljesen megvert I. hadtesttel ismét egyesült.

De minek is szaporítsuk fájdalmunkat ezen gyászmenet egyes állomásainak részletes feltüntetésével Mig a dicsőség korszakának fegyvertényeit könnyedén jegyezte fel tollunk, — mintha most öntestünkbe mélyedne az a véső, mellyel az utókor számára jegyezzük fel e szomorú tényeket — vérzik szívünk és oly fájós a visszaemlékezés Elég tehát néhány szóval elmondani az egészet Augusztus 9-én vonult be Görgey seregének él-hadával, az I. hadtesttel, Aradra; két nappal később lett ő az ország diktátora és ismét kétszer 24 órával később játszódtott le az utolsó felvonás: egy dicső hadsereg megszűnt létezni, — nincs többé

A fegyverletételt nem kerülhette el a mi zászlóaljunk sem, de ezen szomorú aktus részleteit nem ismerjük többé, nem jegyezte azokat fel talán senki, legalább birtokunkba nem kerültek ilyen feljegyzések. Azt sem tudjuk, mi történt a zászlóalj annyi dicsőségének csendes és még is olyannyira ékesszóló tanújával — a lobo-góval. Feldarabolták-e, miként azt a fehértollasok tévék? nem tudjuk. Eltűnt az is, miként az alatta küzdöttek . . .

De emlékek él! . . . Hirdeti azt egy hazafias utókor felkölt gondolkodásából folyólag napvilágot látott emlékkő; hirdesse azt félve közzétett gyöngé munkám is. Nagyobbak voltak tetteik, semhogy azokat kellőképen visszaadhattam volna, csak egy nem lehetett náluk sem nagyobb — a hazaszeretet és szent lelkesedés, mely az itt közlöttek megírására serkentett. Ez pedig sokat kiegyenlít . . .

Tartalom.

- I. A zászlóalj megalakulásától — Fehértemplom megszállásáig
- II. A délvidéki csatározások
- III. Nagy-Becskerektől — Komáromig
- IV. Budavár ostroma
- V. Nyári hadjárat

